



**Τμήμα Μουσικής Επιστήμης και Τέχνης  
Σχολή Κοινωνικών Ανθρωπιστικών Σπουδών και Τεχνών**

Πτυχιακό Πρότζεκτ:

**Οι συναυλίες της Θεσσαλονίκης στην ψηφιοποιημένη εφημερίδα  
'Μακεδονία' (1972-1981): αποδελτίωση και συζήτηση αποτελεσμάτων**

**Κωνσταντίνος Αναγνώστου (msa18059)**

Επιβλέπουσα: Ευαγγελία Σπυράκου, Μέλος ΕΕΠ Τμμετ  
Εξεταστής: Πέτρος Βούβαρης, Αναπληρωτής Καθηγητής

Θεσσαλονίκη, 2023

*«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου»*

Οι συναυλίες της Θεσσαλονίκης στην ψηφιοποιημένη εφημερίδα ‘Μακεδονία’ (1972-1981): αποδελτίωση και συζήτηση αποτελεσμάτων.

The concerts of Thessaloniki in the digitalized newspaper ‘Makedonia’ (1972-1981): indexing and results’ discussion.

Copyright © Κωνσταντίνος Αναγνώστου. 2023.

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Η έγκριση αυτού του πτυχιακού πρότζεκτ από το Τμήμα Μουσικής Επιστήμης και Τέχνης της Σχολής Κοινωνικών, Ανθρωπιστικών Επιστημών και Τεχνών του Πανεπιστημίου Μακεδονίας δεν υποδηλώνει απαραίτητως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Τμήματος.

## ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	4
ABSTRACT.....	5
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	6
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ «ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ».....	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ.....	10
Α. Διατήρηση αρχικής διατύπωσης.....	11
Β. Ζητήματα τονισμού.....	12
Γ. Στήλη ‘Παρατηρήσεις’.....	13
Δ. Στήλη ‘Όνόματα μουσικών – Ιδιότητα’.....	13
Ε. Δυσκολίες ανάγνωσης του ψηφιοποιημένου υλικού.....	13
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΖΗΤΗΣΗ.....	16
Α. Χρόνος.....	16
Β. Πρόσωπα.....	18
Γ. Είδη συναυλιών.....	22
Δ. Χώροι διεξαγωγής.....	24
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	27
Α. Δυσκολίες της παρούσας έρευνας.....	27
Β. Προτάσεις για περαιτέρω μελέτη.....	27
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	29

## ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το παρόν πτυχιακό πρότζεκτ με τίτλο «Οι συναυλίες της Θεσσαλονίκης στην ψηφιοποιημένη εφημερίδα 'Μακεδονία' (1972-1981): αποδελτίωση και συζήτηση αποτελεσμάτων» προέκυψε από την ανάγκη να γνωρίσουμε βαθύτερα τη μουσική σκηνή της πόλης της Θεσσαλονίκης και να εντρυφήσουμε στο μουσικό της παρελθόν. Ειδικότερα, η επαφή μας με το μουσικό γίνεσθαι της πόλης πραγματοποιήθηκε μέσα από την αποδελτίωση των συναυλιών της, όπως αυτές καταγράφονται στα ψηφιοποιημένα φύλλα της εφημερίδας «Μακεδονία» (1972-1981). Με γνώμονα τις πληροφορίες που παρέχει η στήλη «Συναυλίες» της εφημερίδας, δημιουργήθηκε ένα συγκεντρωτικό αρχείο Excel, ώστε να μελετηθεί εκτενέστερα, η διαδρομή της μουσικής ζωής της Θεσσαλονίκης. Σημαντικό ρόλο στη διαδικασία της αποδελτίωσης είχε η πιστή καταγραφή των μουσικών πληροφοριών, για τη διαφύλαξη της αυθεντικότητας του αρχικού κειμένου της εφημερίδας. Με τη δημιουργία του τελικού αρχείου, το ενδιαφέρον στράφηκε στη μελέτη των αποτελεσμάτων που προέκυψαν. Μέσα από τον διαχωρισμό τους σε κατηγορίες, με βάση τον χρόνο, τις μουσικές προσωπικότητες, τα είδη συναυλιών και τους χώρους διεξαγωγής τους, παραδίδεται μία εισαγωγική συζήτησή τους. Τα αποτελέσματα της έρευνας αυτής συνοδεύτηκαν και από τα αντίστοιχα διαγράμματα.

**Λέξεις κλειδιά:** αποδελτίωση, συναυλίες Θεσσαλονίκης, διαγράμματα, εφημερίδα «Μακεδονία», Έλληνες συνθέτες, ρεπερτόριο.

## ABSTRACT

The present thesis project, entitled “The concerts of Thessaloniki in the digitized newspaper ‘Makedonia’ (1972-1981): indexing and results' discussion,” arose from the need to get to know the music scene of the city of Thessaloniki and to delve into its musical past. To be more precise, our contact with the musical life of the city was made through the indexing of its concerts, as recorded in the digitalized sheets of the newspaper “Makedonia” (1972-1981). Based on the information provided by the “Concerts” column of the newspaper, an Excel file was created in order to study the musical life of Thessaloniki in greater detail. The accurate recording of the musical information had an important role in the indexing process, in order to preserve the authenticity of the original text of the newspaper. With the creation of the final archive, the focus turned to the study of the results that emerged. Through their separation in categories, based on time, musical personalities, types of concerts and venues, their preliminary discussion is recorded. The results of this research were accompanied by the corresponding diagrams.

**Key words:** indexing, concerts of Thessaloniki, charts, newspaper “Makedonia,” Greek composers, repertoire.

## ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η δημιουργία του συγκεκριμένου πτυχιακού πρότζεκτ, αποτελεί προϊόν επίπονης προσπάθειας και πολύωρης μελέτης στα ψηφιοποιημένα τεύχη της εφημερίδας «Μακεδονία» και τις πληροφορίες που αυτά προσφέρουν. Σε αυτή την ιδιαίτερα απαιτητική περίοδο για εμένα, υπήρξαν ορισμένοι άνθρωποι, οι οποίοι μου προσέφεραν την πολύτιμη βοήθειά τους σε πρακτικό και ψυχολογικό επίπεδο. Τους ανθρώπους αυτούς θεωρώ χρέος μου να τους ευχαριστήσω.

Πρωτίστως, θα ήθελα να ευχαριστήσω την επιβλέπουσα καθηγήτριά μου, Ευαγγελία Σπυράκου για την εμπιστοσύνη που μου έδειξε σε όλη τη διάρκεια εκπόνησης του εν λόγω εγχειρήματος. Η καθοδήγηση και η υποστήριξή της, ήταν καθοριστικής σημασίας για την ομαλή ολοκλήρωση του πρότζεκτ.

Οι θερμές μου ευχαριστίες απευθύνονται επίσης και στην Κατερίνα Κατσαούνη, θεματική βιβλιοθηκονόμο του Τμήματος Μουσικής Επιστήμης και Τέχνης στο Πανεπιστήμιο Μακεδονίας. Η επίτευξη της έρευνας διευκολύνθηκε σε μεγάλο βαθμό, χάρη στις πλούσιες γνώσεις της και τις χρήσιμες συμβουλές της, αναφορικά με τα ζητήματα της αναζήτησης βιβλιογραφίας, αλλά και των βιβλιοθηκών της πόλης,

Τέλος, οφείλω ένα μεγάλο ευχαριστώ σε όλους εκείνους τους ανθρώπους που αποτέλεσαν ψυχικό και οικονομικό στήριγμα για εμένα όλον αυτό τον καιρό. Αρχικά, στην οικογένεια μου, που συνέβαλε πρακτικά μέσω της οικονομικής υποστήριξής μου, όχι μόνο κατά την περίοδο απασχόλησης με το παρόν πρότζεκτ, αλλά σε όλη τη διάρκεια της φοίτησής μου στο Πανεπιστήμιο Μακεδονίας. Ακόμη, στους συγγενείς και τους φίλους μου, για την ηθική υποστήριξη και τη συμπαράστασή τους, σε μια εξαιρετικά πιεστική χρονική περίοδο για εμένα.

## ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το πτυχιακό πρότζεκτ καταπιάνεται με τη μουσική ζωή της πόλης της Θεσσαλονίκης, και την πορεία στα δρώμενα της, σε διάρκεια δέκα ετών. Η εκπόνησή του πραγματοποιήθηκε κατά το έτος ακαδημαϊκό έτος 2022-2023, στα πλαίσια του μαθήματος «Πτυχιακή Εργασία ή Πρότζεκτ» στο τμήμα Μουσικής Επιστήμης και Τέχνης του Πανεπιστημίου Μακεδονίας.

Θεμελιώδες στάδιο συγγραφής του πρότζεκτ, αποτέλεσε η δημιουργία ενός αρχείου αποδελτίωσης των συναυλιών της Θεσσαλονίκης για το χρονικό διάστημα δέκα ετών (1972-1981), όπως αυτές αποτυπώνονται στα ψηφιοποιημένα τεύχη της εφημερίδας «Μακεδονία». Το συγκεντρωτικό αρχείο, αποτελεί και το βασικό εργαλείο του συγκεκριμένου πρότζεκτ, με στόχο να είναι εύχρηστο και σε μελλοντικές έρευνες.

Στο πρώτο κεφάλαιο, παρουσιάζεται συνοπτικά η εφημερίδα «Μακεδονία», η οποία συνιστά το αντικείμενο της παρούσας αποδελτίωσης. Γίνεται σύντομη αναφορά στην ιστορική σημασία του Τύπου, ενώ εν συνεχεία, εστιάζουμε στην πορεία της «Μακεδονίας» μέσα στα χρόνια. Με αναφορές στο όραμα της εφημερίδας, τις δυσκολίες που αντιμετώπισε, τις σημαντικότερες προσωπικότητες και τις επιτυχίες της, φτάνουμε στο σήμερα και την κυκλοφορία της στις μέρες μας.

Το δεύτερο κεφάλαιο του πρότζεκτ, καταπιάνεται με τη μεθοδολογία που ακολουθήθηκε για την αποδελτίωση των συναυλιών της Θεσσαλονίκης. Παρατίθεται ενδελεχής ανάλυση της δημιουργίας του αρχείου Excel, των στηλών που το απαρτίζουν αλλά και των μουσικών πληροφοριών που συναντάμε σε αυτές. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στον σεβασμό του πρωτότυπου κειμένου της εφημερίδας και στον τρόπο με τον οποίο εξασφαλίστηκε η πιστότητά του.

Στο τρίτο κεφάλαιο, αποτυπώνονται ενδεικτικά αποτελέσματα που εξάγονται από τους πίνακες με τη μορφή γραφημάτων. Επιπλέον, γίνεται ομαδοποίηση των διαγραμμάτων σε τέσσερις βασικές κατηγορίες, ώστε να είναι ευκολότερη η κατανόηση των μουσικών πληροφοριών. Ακολουθεί σύντομη συζήτηση γύρω από τα αποτελέσματα που προέκυψαν.

Στο τελευταίο κεφάλαιο, καταγράφονται οι δυσκολίες που παρουσιάστηκαν κατά την εκπόνηση του πρότζεκτ. Παράλληλα, γίνεται αναφορά σε μερικά μόνο από τα ερευνητικά πεδία μελλοντικής ενασχόλησης με την παρούσα έρευνα, ενώ προτείνεται η συσχέτιση των αποτελεσμάτων με πορίσματα διαφόρων επιστημονικών κλάδων, για την αποσαφήνιση των φαινομένων που παρατηρούνται στα αποτελέσματα της συγκεκριμένης μελέτης.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ «ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ»

Οι εφημερίδες αποτελούν καθρέφτη της κοινωνίας και συνθέτουν το περιβάλλον της πόλης ή της χώρας στην οποία εκδίδονται.<sup>1</sup> Μεγάλο είναι το ενδιαφέρον που συγκεντρώνεται γύρω από το πλήθος των αποτυπωμένων αυτών πληροφοριών, καθώς θεωρούνται αναντικατάστατη ιστορική πηγή για το ποικιλόμορφο γίνεσθαι της εποχής τους. Η ευκαιρία να έρθουμε σε επαφή με την καθημερινότητα μίας άλλης εποχής μέσα από τα γραφόμενα των εφημερίδων, μας φανερώνει στοιχεία νοοτροπίας, συνείδησης και συμπεριφοράς των ανθρώπων σε μία συγκεκριμένη στιγμή της ιστορίας.<sup>2</sup> Μέσα από τη μακρόχρονη ιστορική διαδρομή του, ο ημερήσιος Τύπος, συνέβαλε καθοριστικά στην κοινωνική εξέλιξη, με την όξυνση της κριτικής σκέψης, την ανάπτυξη του κλάδου των γραμμάτων (όπως για παράδειγμα με την αντιμετώπιση του ζητήματος του αναλφαβητισμού), αλλά και την πρόοδο της εθνικής ενότητας.<sup>3</sup>

Στο παρόν πρότζεκτ, στοχεύοντας να εντρυφήσουμε βαθύτερα στην πόλη της Θεσσαλονίκης και συγκεκριμένα στη μουσική σκηνή της, κομβικό ρόλο έχει μία από τις παλαιότερες και μακροβιότερες εφημερίδες της χώρας, η «Μακεδονία».<sup>4</sup> Με πολυάριθμα μουσικά γεγονότα να βρίσκονται καταγεγραμμένα στα φύλλα της, η έρευνα φέρνει στο προσκήνιο πληροφορίες για τη μουσική ζωή πολλών ετών στη Θεσσαλονίκη.

Η δημοφιλέστερη εφημερίδα της πόλης της Θεσσαλονίκης, η καθημερινή εφημερίδα «Μακεδονία», εκδίδει το πρώτο της φύλλο στις 10.7.1911 με ιδρυτή τον Κωνσταντίνο Βελλίδη. Ο γιος του, Ιωάννης Βελλίδης, είναι αυτός που τον διαδέχτηκε μετά τον θάνατο του, το 1936. Αντίστοιχα, ύστερα από το θάνατο του Ιωάννη Βελλίδη το 1987, αναλαμβάνει τον εν λόγω ρόλο η γυναίκα του, Άννα Βελλίδη, και εν συνεχεία η κόρη τους, Κατερίνα Βελλίδη, μετά το 1980.<sup>5</sup> Πάντως, η «χρυσή εποχή» της εφημερίδας έχει ταυτιστεί με την περίοδο που στο τιμόνι της βρίσκονταν ο Ιωάννης Βελλίδης, καθώς συμπεραίνει ο Τυροβούζης μέσα από τα λεγόμενα του Βοδενά.<sup>6</sup> Ο Λευτέρης Βοδενάς, στενός συνεργάτης και άτομο που είχε την απόλυτη εμπιστοσύνη του Ιωάννη Βελλίδη,<sup>7</sup> τονίζει: «Περιγράφεται ως χαλκέντερος στη δουλειά του. Δεν του ξέφευγε είδηση. Δεν άφηνε βελτίωση στον τρόπο εκτύπωσης της εφημερίδας που να μην τον υιοθετήσει πριν και από τους Αθηναίους».<sup>8</sup> Συνεπώς, ενώ μέχρι την εποχή του Β' Παγκοσμίου πολέμου η εφημερίδα είχε αποκτήσει κύρος, η εμβέλειά της περιοριζόταν μόνο στο χώρο της Θεσσαλονίκης. Μετά το τέλος του πολέμου όμως, ο Γιάννης Βελλίδης κατάφερε να μετατρέψει τη «Μακεδονία» σε μία εφημερίδα με κυρίαρχο ρόλο στην περιοχή της Βορείου Ελλάδος, αλλά και σημαντική ισχύ εκτός των γεωγραφικών ορίων κυκλοφορίας της.<sup>9</sup> Η εφημερίδα μάλιστα τις δεκαετίες του '50 και του '60, «ήταν στον χώρο

<sup>1</sup> Γιώργος Αναστασιάδης, *Η Θεσσαλονίκη των εφημερίδων* (Θεσσαλονίκη: University Studio Press, 1994), 5.

<sup>2</sup> Αναστασιάδης, *Θεσσαλονίκη*, 17.

<sup>3</sup> Διαμαντής Μπασαντής, *Ο Ημερήσιος Τύπος: Από τον 18ο στον 21ο αιώνα* (Αθήνα: Οδυσσέας, 2002), 129.

<sup>4</sup> Κωνσταντίνος Τσιμάρας, «Αντικομμουνισμός και ιδιώνυμο στη Μακεδονία την περίοδο 1929-1932 μέσα από τις σελίδες της εφημερίδας 'Μακεδονία'» (Διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, 2015), 46.

<sup>5</sup> Αναστασιάδης, *Θεσσαλονίκη*, 84.

<sup>6</sup> Νέστορας Τυροβούζης, «Εφαρμογές Μάνατζμεντ στα ΜΜΕ της Θεσσαλονίκης» (Διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, 2003), 32.

<sup>7</sup> Χρίστος Χριστοδούλου, *Ο εκδότης Ιωάννης Βελλίδης* (Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής, 1999), 26.

<sup>8</sup> Χριστοδούλου, *Ιωάννης Βελλίδης*, 48.

<sup>9</sup> Σοφία Χριστοφορίδου, «Ο εκδότης Ιωάννης Βελλίδης και οι σχέσεις του με την πολιτική εξουσία» (Διπλωματική εργασία, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 2014), 7.



της πρώτη στην κυκλοφορία και πρώτη στις ειδήσεις» όπως αναφέρει ο Βουργουτζής, καθώς διέθετε πλήθος δημοσιογράφων τόσο σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη, όσο και σε όλους σχεδόν τους νομούς της Βορείου Ελλάδος. Μάλιστα, υπήρχε και άμεση σχέση συνεργασίας της εφημερίδας με πρακτορεία ειδήσεων διεθνούς εμβέλειας.<sup>10</sup> Μέχρι τον θάνατο του Γιάννη Βελλίδη, η «Μακεδονία» είχε σημαντικούς συνεργάτες, ανάμεσα στους οποίους και ονόματα όπως αυτά των Κωστή Παλαμά, Στρατή Μυριβήλη, Δημήτρη Ψαθά, Γεώργιο Βαφόπουλο και άλλες σημαντικές προσωπικότητες της εποχής.<sup>11</sup>

Η «Μακεδονία» ήταν μια συντηρητική, κεντρώα εφημερίδα που εξέφραζε τις απόψεις όλων, χωρίς να περιορίζεται σε συγκεκριμένες παρατάξεις, επισημαίνει ο Βοδενάς.<sup>12</sup> Όταν εκδόθηκε το καλοκαίρι του 1911, η Θεσσαλονίκη ήταν ακόμα υπό Οθωμανική διοίκηση.<sup>13</sup> Από το 1915, τοποθετείται υπέρ του Ελευθέριου Βενιζέλου. Η εφημερίδα παραμένει στο πλευρό της «φιλελεύθερης δημοκρατικής παράταξης» και μετά τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.<sup>14</sup> Από την πλευρά της Αριστεράς, βρίσκει υποστήριξη αντίστοιχη με αυτή των κεντρώων βουλευτών, ενώ δεν είναι λίγες οι σχέσεις συνεργασίας με εκπροσώπους και των δύο αυτών χώρων. Μολονότι η στάση της «Μακεδονίας», όπως ήδη αναφέρθηκε, ήταν μετριοπαθής, αυτό αποτελούσε αιτία ρήξης με τα κόμματα της Δεξιάς τη δεκαετία του '50.<sup>15</sup> Η εφημερίδα «Μακεδονία» τελικά, ήταν μια δημοκρατική εφημερίδα των ελάχιστων μεταβολών, γεγονός το οποίο έβρισκε αντίκρισμα και στους αναγνώστες της, σύμφωνα με τον Βοδενά.<sup>16</sup>

Το 1996 λαμβάνει χώρα η οικονομική κατάρρευση του εκδοτικού συγκροτήματος «Βελλίδη» και η εφημερίδα κυκλοφορεί εκ νέου στις 29 Μαρτίου του 1998 από τον επιχειρηματία Ραπτόπουλο.<sup>17</sup> Σήμερα η «Μακεδονία» συνεχίζει να εκδίδεται καθημερινά εκτός από τις Δευτέρες, ενώ τα φύλλα της καλύπτουν ολόκληρο το φάσμα των θεμάτων της επικαιρότητας, τόσο μέσω των πολιτικοκοινωνικών κειμένων της, όσο και των στηλών αναφορικά με θέματα τέχνης και πολιτισμού.

---

<sup>10</sup> Νίκος Βουργουτζής, *Μακεδονία: το τελευταίο χειρόγραφο* (Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη, 2007), 244.

<sup>11</sup> Βουργουτζής, *Μακεδονία*, 24.

<sup>12</sup> Χριστοδούλου, *Ιωάννης Βελλίδης*, 46.

<sup>13</sup> Χριστοφορίδου, *«Ιωάννης Βελλίδης»*, 33.

<sup>14</sup> Αναστασιάδης, *Θεσσαλονίκη*, 85.

<sup>15</sup> Χριστοδούλου, *Ιωάννης Βελλίδης*, 46-47.

<sup>16</sup> Χριστοδούλου, *Ιωάννης Βελλίδης*, 128.

<sup>17</sup> Τυροβούζης, «Εφαρμογές», 30-33.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Η έρευνα για τις συναυλίες της Θεσσαλονίκης στα φύλλα της εφημερίδας «Μακεδονία», έγινε μέσα από τα τεύχη της που βρίσκονται διαθέσιμα σε ψηφιοποιημένη μορφή στην Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Εφημερίδων και Περιοδικού Τύπου της Εθνικής Βιβλιοθήκης Ελλάδος.<sup>18</sup> Σκοπός της συγκεκριμένης ερευνητικής διαδικασίας, είναι η συγκέντρωση και κατηγοριοποίηση σε ένα ενιαίο αρχείο, των μουσικών πληροφοριών για τις συναυλίες της Θεσσαλονίκης στα τεύχη της ψηφιοποιημένης «Μακεδονίας». Επιπλέον στόχος είναι η διαχείριση των δεδομένων του αρχείου, ώστε να συναχθούν αποτελέσματα με τη μορφή διαγραμμάτων και να προκύψει συζήτησή τους.

Με τα ψηφιοποιημένα τεύχη να καλύπτουν τη χρονική περίοδο, από το 1911 έως και το Μάιο του 1981 (με ορισμένες απουσίες τευχών στο διάστημα αυτό),<sup>19</sup> γίνεται αντιληπτό ότι ο όγκος των πληροφοριών είναι εξαιρετικά μεγάλος, καθώς οι μουσικές αναφορές αποτελούν σχεδόν καθημερινό φαινόμενο στην εφημερίδα. Κατά συνέπεια, για την ορθότερη και αποτελεσματικότερη εξέταση των μουσικών δεδομένων, η ερευνα επικεντρώνεται στη δεκαετία 1972-1981, με καταγραφή των συναυλιών στην πόλη της Θεσσαλονίκης, όπως αυτές αποτυπώνονται στη «Μακεδονία». Η συγκεκριμένη δεκαετία, αποτελεί την πιο πρόσφατη χρονικά περίοδο κατά την οποία υπάρχουν διαθέσιμα ψηφιοποιημένα τεύχη της εφημερίδας. Το γεγονός αυτό, συνιστά και τον κύριο λόγο της επιλογής της, ώστε οι μουσικές πληροφορίες να συναντούν μεγαλύτερο βαθμό ομοιοτήτων με τη σημερινή εποχή.

Η αποδελτίωση των μουσικών γεγονότων ξεκινάει σε μια χρονική στιγμή όπου έχει ήδη αποκρυσταλλωθεί η στήλη των συναυλιών. Αποτελεί με άλλα λόγια βασικό μέρος της καθημερινής «Μακεδονίας», σε αντίθεση με παλαιότερες δεκαετίες όπου αντίστοιχες εκδηλώσεις δεν έβρισκαν τη θέση τους σε ξεχωριστή και αυτόνομη περιοχή της εφημερίδας. Συγκεκριμένα μέχρι το 1962, οι συναυλίες της Θεσσαλονίκης εντοπίζονται διάσπαρτα στα φύλλα της Μακεδονίας ως μεμονωμένες αυτόνομες ανακοινώσεις ή και ως κομμάτι διαφορετικών στηλών, όπως αυτή του θεάτρου και του ραδιοφώνου. Παρ' όλα αυτά, στα τέλη του προαναφερθέντος έτους, οι συναυλίες της πόλης εντάσσονται σε χωριστό τμήμα της ενότητας «Γράμματα και Τέχνες», όπου βρίσκουν τη θέση τους μέχρι και το τελευταίο έτος των ψηφιοποιημένων αρχείων. Στην ενότητα συνυπάρχουν αρχικά εκτός από τη στήλη των συναυλιών, η στήλη των εκθέσεων, των προβολών, του θεάτρου, του ραδιοφώνου και εκείνη των διαλέξεων, ενώ με την πάροδο των ετών η ενότητα εμπλουτίζεται σταδιακά με στήλες νέου περιεχομένου.

Η στήλη των συναυλιών συνιστά μία πλούσια σε περιεχόμενο κατηγορία της εφημερίδας, με καθημερινές αναφορές στη μουσική σκηνή της χώρας και του εξωτερικού. Εκτός από τις συναυλίες της Θεσσαλονίκης που αποτελούν την ερευνητική περιοχή του παρόντος πρότζεκτ, βρίσκουμε επίσης συναυλίες, οι οποίες λαμβάνουν χώρα σε διαφορετικές περιοχές της Ελλάδας και του εξωτερικού, αλλά και ανακοινώσεις που απέχουν αρκετά από το ζητούμενο της έρευνας. Ενδεικτικά αναφέρονται μερικές από αυτές τις κατηγορίες:

<sup>18</sup> Διαδικτυακός τόπος της Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Εφημερίδων και Περιοδικού τύπου της Εθνικής Βιβλιοθήκης Ελλάδος: <http://efimeris.nlg.gr/ns/main.html>

<sup>19</sup> Τα ψηφιοποιημένα τεύχη της «Μακεδονίας» καλύπτουν τη χρονική περίοδο 1911 – 1981. Ανάμεσα σε αυτά τα έτη, σημειώνεται μεγάλος αριθμός απουσίας τευχών. Η απουσία αυτή συναντάται αρκετές φορές σε μεμονωμένα τεύχη, αλλά και σε ολόκληρες δεκαετίες. Στην τελευταία κατηγορία ανήκουν τα έτη 1933 – 1956, τα οποία δεν υπάρχουν διαθέσιμα σε ψηφιοποιημένη μορφή.

διαλέξεις, μεταδώσεις συναυλιών στην τηλεόραση και το ραδιόφωνο, προβολές ταινιών μουσικού χαρακτήρα, εκθέσεις οργάνων, επιστολές μουσικών προσώπων, ανακοινώσεις θανάτου μουσικών προσώπων, επιτευγμάτων Ελλήνων μουσικών στο εξωτερικό, ομιλίες, διαμαρτυρίες και απεργίες στον μουσικό χώρο και σεμινάρια. Καθώς βασικό μέλημα του συγκεκριμένου πρότζεκτ αποτελεί η σκιαγράφηση της μουσικής σκηνής της Θεσσαλονίκης, οι προαναφερθείσες κατηγορίες δεν αποτελούν κομμάτι της έρευνας και δεν περιλαμβάνονται στο συγκεντρωτικό αρχείο της αποδελτίωσης.

Για την αποδελτίωση των συναυλιών της Θεσσαλονίκης χρησιμοποιήθηκε το πρόγραμμα Microsoft Excel, όπου δημιουργήθηκε ένα αρχείο για την εισαγωγή των μουσικών πληροφοριών και την κατηγοριοποίησή τους. Οι πληροφορίες αυτές, συνιστούν τα *μεταδεδομένα*<sup>20</sup> των μουσικών ανακοινώσεων της εφημερίδας. Το αρχείο αποτελείται από 13 στήλες μεταδεδομένων, διαμορφωμένες με γνώμονα τις πληροφορίες που παρέχουν οι ανακοινώσεις των συναυλιών της εφημερίδας. Οι στήλες αυτές είναι οι εξής:

- Ημερομηνία τεύχους
- Ημερομηνία εκδήλωσης
- Σελίδα
- Ωρα
- Τίτλος εκδήλωσης
- Είδος εκδήλωσης
- Ονόματα μουσικών - Ιδιότητα
- Τόπος
- Ομάδα καλλιτεχνών
- Ρεπερτόριο
- Μουσική διεύθυνση
- Διοργανωτής
- Παρατηρήσεις

Για την καλύτερη κατανόηση του τελικού αρχείου, είναι χρήσιμες διευκρινήσεις για ορισμένες από τις παραπάνω στήλες και τη μεθοδολογία καταγραφής των μεταδεδομένων:

**Α. Διατήρηση αρχικής διατύπωσης.** Η αποδελτίωση των συναυλιών της Θεσσαλονίκης έγινε με απόλυτο σεβασμό στο αρχικό κείμενο της «Μακεδονίας». Τα μεταδεδομένα έχουν καταγραφεί στις στήλες του συγκεντρωτικού αρχείου με γνώμονα τον σεβασμό αυτό. Συνεπώς, καθίσταται σαφές ότι δεν έχουν γίνει παρεμβάσεις στο πρωτότυπο κείμενο της εφημερίδας. Για παράδειγμα, αναφορικά με τη στήλη «Τίτλος Εκδήλωσης», καθώς οι ανακοινώσεις των συναυλιών στην εφημερίδα συνοδεύονται από τον δικό τους τίτλο, αυτός έχει τοποθετηθεί στη στήλη «Τίτλος Εκδήλωσης» αυτούσιος. Σε περιπτώσεις μάλιστα

---

<sup>20</sup> Τα μεταδεδομένα ορίζονται ως «δεδομένα για άλλα δεδομένα». Αποτελούν, με άλλα λόγια, πληροφορίες που δε συγκεντρώνουν κάποιο ενδιαφέρον από μόνες τους, αλλά αναφορικά με κάποιο άλλο δεδομένο. Για παράδειγμα, η ημερομηνία λήψης μιας φωτογραφίας και το μοντέλο της φωτογραφικής μηχανής, αποτελούν μεταδεδομένα της τελικής φωτογραφίας, χωρίς την οποία όμως, δε θα είχαν κάποιο νόημα. Σαράντος Καπιδάκης, Φώτης Λαζαρίνης και Κατερίνα Τοράκη, *Θέματα βιβλιοθηκονομίας και επιστήμης των πληροφοριών* (Αθήνα: Κάλλιπος, 2015), 91-92.

που παρατηρούνται ορθογραφικά λάθη στους συγκεκριμένους τίτλους, εμφανίζεται το σύμβολο «\*» το οποίο δηλώνει ότι η λανθασμένη ορθογραφία αποτελεί μέρος του πρωτοτύπου κειμένου (βλ. **Πίνακας 1**). Η πιστότητα του κειμένου της εφημερίδας για τους τίτλους των ανακοινώσεων, αφορά επίσης και τις περιπτώσεις όπου η χρήση της καθαρεύουσας συναντά διαφορές με το σημερινό σύστημα γραφής. Τονίζεται ότι σε κάθε περίπτωση, οι τίτλοι έχουν τοποθετηθεί αυτούσιοι στο τελικό αρχείο της αποδελτίωσης. Εξαιρέση στα παραπάνω αποτελεί η στήλη των «Παρατηρήσεων», η οποία θα συζητηθεί εκτενέστερα παρακάτω.

**α. Χρήση κεφαλαίων-πεζών.** Όπως ήδη αναφέρθηκε, βασικό γνώρισμα της συγκεκριμένης αποδελτίωσης, αποτέλεσε ο σεβασμός στο πρωτότυπο κείμενο των φύλλων της «Μακεδονίας». Για αυτό το λόγο, έχει διατηρηθεί η κεφαλαιοποίηση και ο αρχικός τρόπος γραφής των μουσικών πληροφοριών. Αναφορικά με τον τομέα της κεφαλαιοποίησης, δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις κατά τις οποίες εντοπίζονται διαφορές με το σημερινό τρόπο χρήσης των κεφαλαίων και μικρών γραμμμάτων. Για παράδειγμα, συναντούμε: «γαλλικό ινστιτούτο Θεσσαλονίκης», «κρατική ορχήστρα Θεσσαλονίκης» ή «ινστιτούτο Γκαίτε». Δεν είναι λίγες μάλιστα οι περιπτώσεις που μια πληροφορία είναι γραμμένη με διαφορετική κεφαλαιοποίηση σε ξεχωριστές ανακοινώσεις. Ενδεικτικό μόνο παράδειγμα αποτελεί η «αίθουσα Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών» ή «αίθουσα εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών» ή «αίθουσα εταιρείας μακεδονικών σπουδών», όπως την εντοπίσαμε καταγεγραμμένη. Κατά συνέπεια, τα μεταδεδομένα καταγράφηκαν με την αρχική τους κεφαλαιοποίηση στις στήλες του συγκεντρωτικού αρχείου ανάλογα με τον τρόπο που εντοπίζονται σε κάθε ανακοίνωση συναυλίας.

**β. Διαφορετικές καταγραφές του ίδιου ονόματος.** Αξιοσημείωτος είναι ο τρόπος καταγραφής των ονομάτων των μουσικών προσώπων που βρίσκονται στα φύλλα της εφημερίδας, αλλά και των μουσικών έργων αντίστοιχα.<sup>21</sup> Οι διαφορές στον τρόπο που αυτά καταγράφονται ποικίλει τόσο μεταξύ διαφορετικών εκδηλώσεων, όσο και μεταξύ ανακοινώσεων για την ίδια εκδήλωση. Σε αυτό το σημείο μπορούμε να παραθέσουμε το χαρακτηριστικό παράδειγμα του Μότσαρτ, το όνομα του οποίου μπορεί να βρεθεί με τις εξής μορφές: «Μότσαρτ», «Μόζαρτ», «Μότζαρτ», «Μότσαρντ». Στην ξενόγλωσσή του μορφή ως «Mozart» ή «Motzart». Συνεπώς, καθώς δεν έχουν γίνει παρεμβάσεις στο κείμενο της εφημερίδας όπως αναφέραμε, διαφορές γραφής σε ονόματα μουσικών προσωπικοτήτων, ρεπερτορίου, τόπων, οργανισμών και οτιδήποτε βρίσκεται στο αρχείο Excel, έχει αποτυπωθεί με γνώμονα το πρωτότυπο κείμενο.

**γ. Συντομογραφίες.** Δεν είναι σπάνιο φαινόμενο να συναντάμε συντομογραφίες λέξεων στα φύλλα της εφημερίδας. Οι συντομογραφίες εντοπίζονται κυρίως σε ονόματα καλλιτεχνών και μουσικά έργα, αλλά και σε λέξεις, όπως για παράδειγμα η λέξη «αριθμός», η οποία εμφανίζεται συχνά ως «αρ.», «αριθ.», ή «αριθμ.». Οι συντομογραφίες έχουν τοποθετηθεί αυτούσιες στο τελικό αρχείο της αποδελτίωσης, για την προστασία της πιστότητας στο κείμενο της «Μακεδονίας».

**Β. Ζητήματα τονισμού.** Εξαιρετικά σημαντικό ζήτημα για την ορθή αποτύπωση των μουσικών στοιχείων στο τελικό αρχείο, είναι και αυτό του τονισμού. Η χρήση του σημερινού

---

<sup>21</sup> Η ποικιλομορφία που παρουσιάζουν οι καταγραφές των ονομάτων των συνθετών αλλά και των έργων τους, προκαλεί έκπληξη για τα σημερινά δεδομένα. Αναφορικά με το συγκεκριμένο ζήτημα, εικάζεται ότι η στήλη των συναυλιών της «Μακεδονίας» συντάσσεται από κάποιο/-ους (ή κάποια/-ες) μουσικόφιλο/-ους δημοσιογράφο/-ους, του/-ων οποίου/-ων όμως οι γνώσεις σημειώνουν απουσία μουσικολογικών βάσεων.

και καθιερωμένου πλέον μονοτονικού συστήματος, δε συναντάται στα φύλλα της εφημερίδας με τα οποία ασχολείται το πρότζεκτ αυτό. Συνεπώς, το πολυτονικό σύστημα που χρησιμοποιεί η «Μακεδονία», έχει μετατραπεί και καταγραφεί με μονοτονικό τρόπο στις στήλες του αρχείου της αποδελτίωσης. Σε μουσικά δεδομένα μάλιστα, όπως ονόματα καλλιτεχνών ή έργα συνθετών στα οποία δεν υπάρχει τονισμός στο αρχικό κείμενο, έχει τηρηθεί η εν λόγω απουσία, και πάλι για την αποφυγή λαθών που πιθανόν θα προκαλούσε η αυθαίρετη προσθήκη τους.

**Γ. Στήλη «Παρατηρήσεις».** Ειδική περίπτωση αποτελεί η στήλη «Παρατηρήσεις», η οποία διαφοροποιείται από τις υπόλοιπες στο ζήτημα της αποδελτίωσης. Η συγκεκριμένη στήλη συνιστά βοηθητικό εργαλείο, καθώς περιλαμβάνει πληροφορίες που δεν εμπίπτουν σε κάποια από τις άλλες κατηγορίες μεταδεδομένων, ενώ δίνει αναφορά σε επιπλέον στοιχεία που εντοπίζονται στην εκάστοτε ανακοίνωση. Για παράδειγμα:

**α.** Συχνό φαινόμενο αποτελεί η ύπαρξη βιογραφικού του καλλιτέχνη της συναυλίας, στην ανακοίνωση της εφημερίδας, το οποίο επισημαίνεται στην κατηγορία «Παρατηρήσεις» με το σχόλιο «Υπάρχει βιογραφικό του καλλιτέχνη».

**β.** Σημαντικός είναι επίσης ο ρόλος της και για την εξέταση της επανάληψης μίας είδησης. Παρατηρούμε μέσα από τα ποικίλα τεύχη της «Μακεδονίας», ότι οι ανακοινώσεις για συγκεκριμένες συναυλίες επαναλαμβάνονται αυτούσιες ή τροποποιημένες και σε επόμενα τεύχη της εφημερίδας. Για την ορθότητα της τελικής συζήτησης αποτελεσμάτων και για τον έλεγχο της κάθε είδησης, στη στήλη «Παρατηρήσεις» εντοπίζουμε τις περιπτώσεις κατά τις οποίες μία συναυλία καταγράφεται για πρώτη φορά, αλλά και εκείνες που έχουν καταγραφεί σε προηγούμενο τεύχος της εφημερίδας. Ο τρόπος με τον οποίο γίνεται αυτό, είναι με το σχόλιο «βλ.», ακολουθούμενο από την ημερομηνία του τεύχους πρώτης αναφοράς της συναυλίας. Για παράδειγμα, μία συναυλία που ανακοινώνεται πρώτη φορά στις 2/4/1975, εάν ανακοινωθεί ξανά στις 3/4/1975, τότε στη στήλη «Παρατηρήσεις» της τελευταίας ημερομηνίας θα βρίσκεται η ένδειξη «βλ. 2/4/1975».

**γ.** Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις εκείνες κατά τις οποίες αναφέρεται και ματαίωση ή ακύρωση κάποια προγραμματισμένη συναυλία στην εφημερίδα. Αυτή η πληροφορία επισημαίνεται επίσης στην παρούσα στήλη, συνοδευόμενη από την αιτία αναβολής ή ακύρωσης, εάν έχει ανακοινωθεί.

**Δ. Στήλη «Ονόματα μουσικών – Ιδιότητα».** Αναφορικά με τη συγκεκριμένη στήλη, κρίνεται σκόπιμο να γίνουν ορισμένες διευκρινήσεις ως προς τις μουσικές πληροφορίες που την απαρτίζουν. Ειδικότερα, έχουν αποτυπωθεί τα ονόματα των μουσικών που λαμβάνουν μέρος στη μουσική δράση της συγκεκριμένης εκδήλωσης, όπως για παράδειγμα οι σολίστ μίας συναυλίας. Ονόματα μουσικών που παρευρίσκονται στην εκδήλωση για να την παρακολουθήσουν, χωρίς όμως να συμμετέχουν στη μουσική δράση, δεν αποτελούν μεταδεδομένα της στήλης αυτής. Τέλος, τα ονόματα των μουσικών της εκδήλωσης συνοδεύονται και από την ιδιότητά τους, συνηθέστερα σε σχέση με το όργανο ή τον τύπο της φωνής τους, όταν αυτή αναγράφεται στο πρωτότυπο κείμενο της εφημερίδας.

**Ε. Δυσκολίες ανάγνωσης του ψηφιοποιημένου υλικού.** Τα ψηφιοποιημένα τεύχη της «Μακεδονίας» αποτέλεσαν τον οδηγό για το συγκεκριμένο πρότζεκτ και την καταγραφή των μεταδεδομένων στο τελικό αρχείο. Παρ' όλα αυτά, δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις στις οποίες οι εικόνες των τευχών της εφημερίδας δεν είναι ευανάγνωστες, κυρίως εξαιτίας της αρχικής

εκτύπωσής τους. Για τις περιπτώσεις αυτές, όπου τα μουσικά δεδομένα είναι καταγεγραμμένα στην εφημερίδα αλλά ήταν αδύνατο να διαβαστούν, έγινε χρήση ενός βοηθητικού μέσου. Στο τελικό αρχείο γίνεται η εμφάνιση του συμβόλου «[...]»<sup>22</sup> (βλ. **Πίνακας 1**). Με αυτό το σύμβολο φανερώνεται ότι μία πληροφορία είναι γραμμένη στη «Μακεδονία» αλλά δεν μπορεί να διαβαστεί. Ο αριθμός από τις τελείες μέσα στις αγκύλες, δηλώνει τον αριθμό γραμμάτων που λείπουν από τη συγκεκριμένη λέξη. Σε περιπτώσεις που ακόμα και η κατανόηση του αριθμού των γραμμάτων που απουσιάζουν από τη λέξη είναι δύσκολη, χρησιμοποιούνται 3 τελείες μέσα στις αγκύλες, δηλαδή «[...]». Με τη χρήση αυτού του μέσου προστατεύεται για ακόμα μια φορά η πιστότητα του πρωτότυπου κειμένου της εφημερίδας και η αποφυγή λανθασμένων καταγραφών στην αποδελτίωση.

Για την ευκολότερη κατανόηση των συμβόλων που εμφανίζονται στο τελικό αρχείο Excel, δημιουργήθηκε ο παρακάτω πίνακας:

ΣΥΜΒΟΛΟ	ΣΗΜΑΣΙΑ
[..]	Απουσία δύο γραμμάτων / ψηφίων (αντίστοιχα για διαφορετικό αριθμό τελειών)
[...]	Απουσία ακαθόριστου αριθμού γραμμάτων / ψηφίων ή απουσία τριών γραμμάτων / ψηφίων
*	Τήρηση λανθασμένης ορθογραφίας του πρωτότυπου κειμένου

**Πίνακας 1.** Σύμβολα και η σημασία τους στο αρχείο της αποδελτίωσης

Το παρόν πρότζεκτ ασχολείται με το είδος της ποσοτικής έρευνας, όπου εξετάζεται η συμπεριφορά και οι μεταβολές των μεταδεδομένων και των αριθμητικών αποτελεσμάτων που προκύπτουν. Τόσο η πινακοποίηση και η αριθμητική ανάλυση των μεταδεδομένων, όσο και η σχηματική τους αναπαράσταση, αποτελούν σημαντικά στοιχεία του συγκεκριμένου είδους έρευνας.<sup>23</sup> Συνεπώς, με την αποδελτίωση των συναυλιών της Μακεδονίας ως οδηγό, ακολούθησε η εξέταση των αποτελεσμάτων που προέκυψαν αλλά και η παρουσίαση τους με σχηματική απεικόνιση. Ο εξαιρετικά μεγάλος όγκος των μουσικών πληροφοριών που συγκεντρώθηκε, οριοθέτησε και τους κανόνες γύρω από τον σχηματισμό των γραφημάτων αυτών. Σε αυτή τη διαδικασία, λάβαμε υπόψη τη λιτότητα που οφείλει να διέπει ένα διάγραμμα, ώστε να επιτυγχάνεται η ευκρίνεια και η εύκολη κατανόησή του από τον αναγνώστη, όπως τονίζει ο Ζαφειρόπουλος στην προτεινόμενη μεθοδολογία σχηματισμού

<sup>22</sup> Σύμφωνα με την Αλεξάνδρου, για τη διαδικασία που ακολουθούν οι παλαιογράφοι για τις χειρόγραφες πηγές, το σύμβολο των τετράγωνων αγκύλων φανερώνει την απουσία κάποιου στοιχείου από το πρωτότυπο κείμενο, ενώ ο αριθμός των τελειών δηλώνει τον αριθμό των γραμμάτων που δεν είναι ευανάγνωστα στην πηγή. Μαρία Αλεξάνδρου, *Παλαιογραφία Βυζαντινής Μουσικής* (Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, 2017), 120-21. Από τα προαναφερθέντα σύμβολα, χρησιμοποιήθηκαν τα τρία που περιλαμβάνονται στον **Πίνακα 1**.

<sup>23</sup> Κώστας Ζαφειρόπουλος, *Πώς γίνεται μια επιστημονική εργασία;* (Αθήνα: Κριτική, 2015), 80.

γραφημάτων, την οποία ακολούθησε το παρόν πρότζεκτ.<sup>24</sup> Με γνώμονα τα παραπάνω, μεμονωμένες μουσικές πληροφορίες που εντοπίστηκαν στα φύλλα της «Μακεδονίας», δεν τοποθετήθηκαν στα σχήματα που ακολουθούν. Σε αρκετές μάλιστα περιπτώσεις όπου συναντάμε κατηγορίες οι οποίες συγκεντρώνουν μικρό πλήθος μεταδεδομένων, αυτές έχουν τοποθετηθεί στα γραφήματα σε μια ευρύτερη συγκεντρωτική κατηγορία.

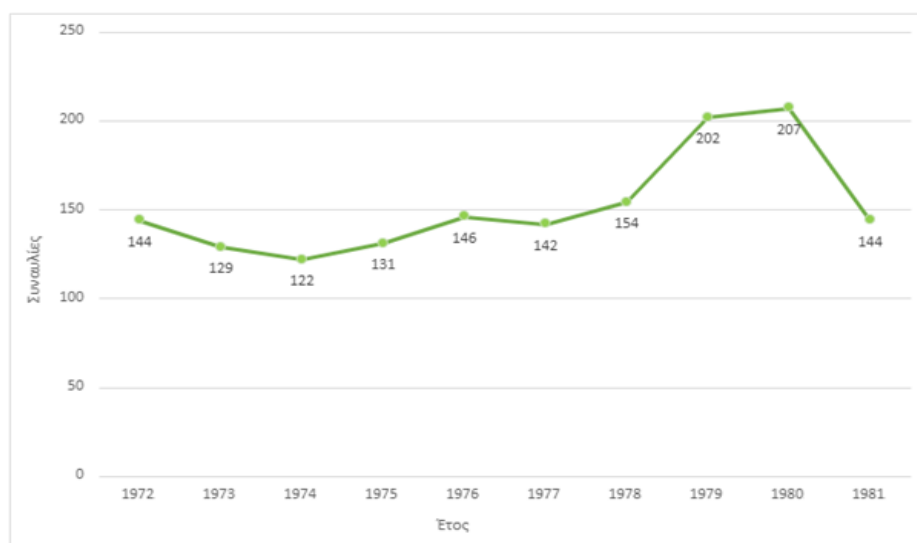
---

<sup>24</sup> Ζαφειρόπουλος, *Επιστημονική εργασία*, 377.

### ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Το συγκεντρωτικό αρχείο Excel αποτελεί χρήσιμο εργαλείο τόσο για το παρόν πτυχιακό πρότζεκτ, όσο και για μετέπειτα ερευνητές. Μέσα από αυτό, πραγματοποιήθηκε η εξέταση των *μεταδεδομένων* και η αποτύπωση τους σε γραφήματα που καθιστούν ευκολότερη την κατανόησή τους. Πριν την παρουσίαση των αποτελεσμάτων, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι θα παρουσιαστούν μόνο μερικά από τα πολυάριθμα συμπεράσματα που μπορεί να συνάγει κανείς. Η αξιοποίηση του αρχείου από μελλοντικούς ερευνητές, δύναται να αναδείξει ακόμη περισσότερες πτυχές και να δώσει απαντήσεις αναφορικά με ερωτήματα για τη μουσική σκηνή της Θεσσαλονίκης. Ειδικότερα, τα εισαγωγικά αποτελέσματα στο συγκεκριμένο πρότζεκτ, έχουν χωριστεί σε κατηγορίες με γνώμονα το χρόνο, τις μουσικές προσωπικότητες που λαμβάνουν μέρος στις συναυλίες, το είδος των συναυλιών και τον χώρο διεξαγωγής τους.

**Α. Χρόνος.** Η αποδελτίωση ρίχνει φως στο μουσικό γίνεσθαι της Θεσσαλονίκης σε διάστημα 10 χρόνων (1972 – 1981). Αρχικά εξετάστηκε η εξέλιξη του αριθμού των συναυλιών στο βάθος των συγκεκριμένων ετών. Στο παρακάτω γράφημα (**Σχήμα 1**) εμφανίζεται η καμπύλη που προκύπτει από τα συγκεκριμένα μεταδεδομένα των συναυλιών ανά έτος. Ο κάθετος άξονας, ορίζει το πλήθος των συναυλιών, ενώ στον οριζόντιο διακρίνουμε τις χρονολογίες που εξετάστηκαν.



**Σχήμα 1.** Γράφημα συναυλιών ανά έτος.

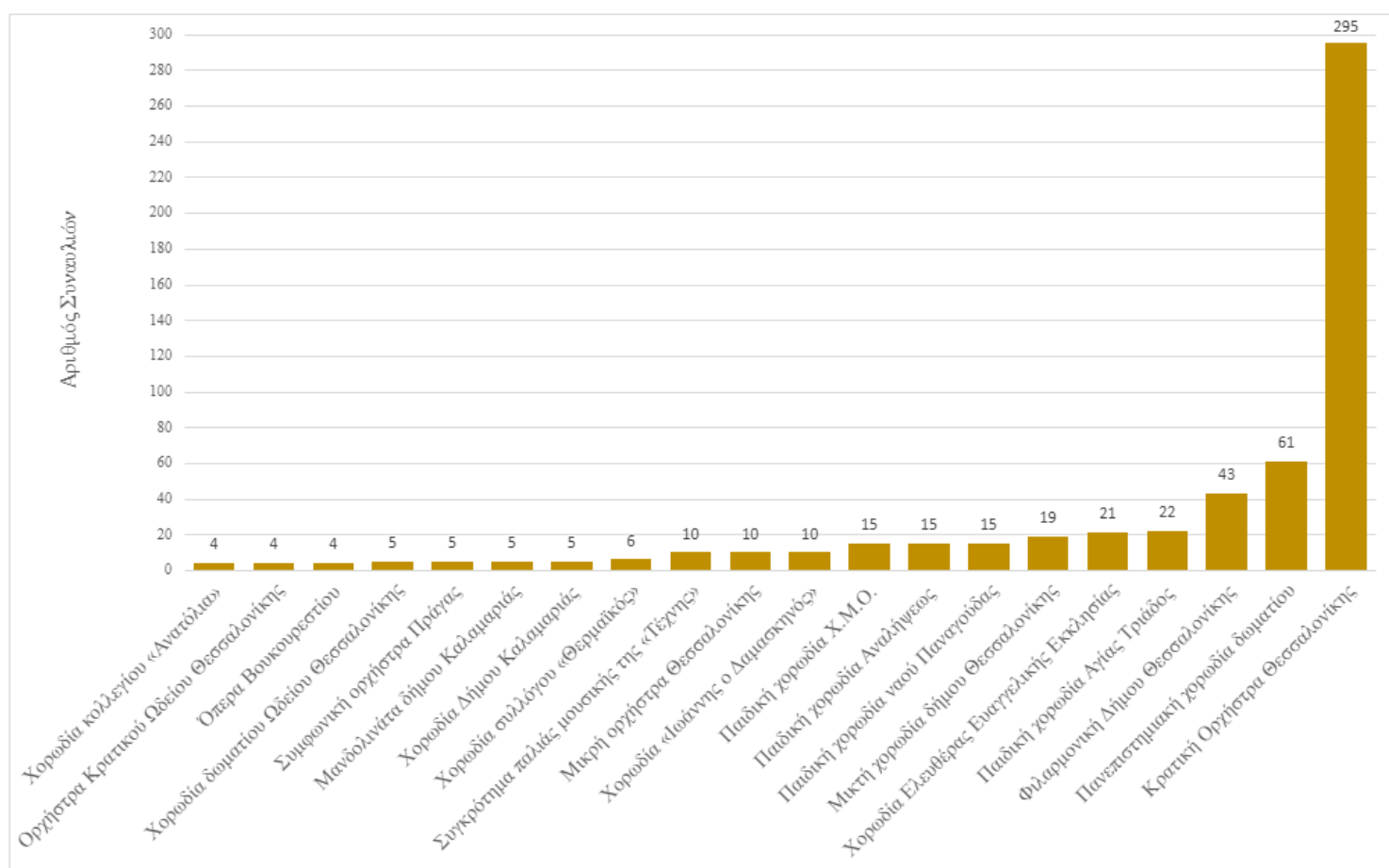
Η πορεία της καμπύλης φανερώνει τη μείωση και την αύξηση του αριθμού των συναυλιών στην πόλη της Θεσσαλονίκης. Ενώ αρχικά παρατηρείται η καμπύλη να φθίνει στα έτη 1972-1974, στη συνέχεια εντοπίζουμε ανοδική πορεία του γραφήματος. Το γεγονός αυτό, αποτελεί στοιχείο της σταδιακής πολιτιστικής προόδου της πόλης,<sup>25</sup> με αυξανόμενο αριθμό μουσικών εκδηλώσεων να λαμβάνουν χώρα στη Θεσσαλονίκη. Αναφορικά με το έτος 1981, όπως ήδη έχει αναφερθεί, τα ψηφιοποιημένα τεύχη της εφημερίδας σταματούν τον Ιούνιο του

<sup>25</sup> Η αναζήτηση των αιτιών για τις τάσεις αύξησης ή μείωσης είναι αναγκαίο να αναζητηθούν διεπιστημονικά στα πεδία οικονομικής, κοινωνικής, εκπαιδευτικής και πολιτισμικής οργάνωσης της πόλης.



εν λόγω έτους. Είναι ενδιαφέρον ότι ενώ η αποδελτίωση ξεκίνησε με 144 μουσικά γεγονότα σε ένα έτος, διαπιστώνουμε ότι ο αριθμός αυτός αντιπροσωπεύει 10 χρόνια αργότερα, μονάχα τις συναυλίες στη διάρκεια μισού έτους.

Με το συγκεκριμένο εργαλείο μπορούμε ακόμα να ερευνήσουμε την πορεία μουσικών συνόλων μέσα στα χρόνια (**Σχήμα 2**). Κατά συνέπεια, εντοπίζεται το μουσικό εκείνο σύνολο, το οποίο έχει κυρίαρχο ρόλο στα φύλλα της εφημερίδας. Αναφερόμαστε στην Κρατική Ορχήστρα Θεσσαλονίκης, όπως φανερώνεται στο παρακάτω γράφημα. Ο οριζόντιος άξονας του διαγράμματος, παραθέτει τα ονόματα των μουσικών ομάδων που εμφανίστηκαν στο διάστημα των δέκα ετών. Στον συγκεκριμένο άξονα δεν περιλαμβάνονται παρ' όλα αυτά, μουσικά σύνολα των οποίων οι εμφανίσεις στη Θεσσαλονίκη αποτέλεσαν μεμονωμένα γεγονότα. Σε αντίθετη περίπτωση, η παρουσίαση του γραφήματος θα ήταν εξαιρετικά περίπλοκη και θα προκαλούσε δυσκολία στην κατανόηση των αποτελεσμάτων. Ο ίδιος περιορισμός τηρήθηκε και στα γραφήματα που ακολουθούν.

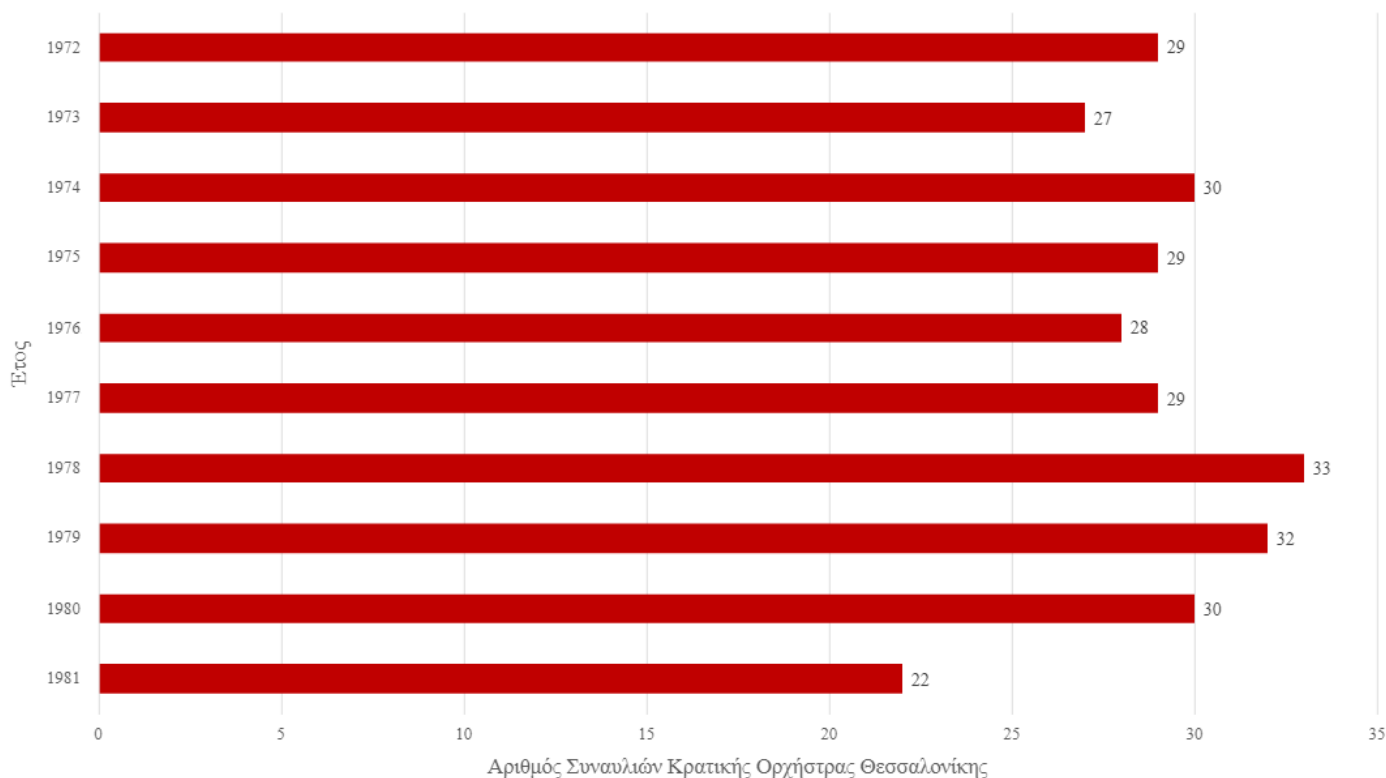


**Σχήμα 2.** Γράφημα μουσικών συνόλων Θεσσαλονίκης και του αριθμού συναυλιών τους (1972-1981).

Η Κρατική Ορχήστρα Θεσσαλονίκης αποτελεί το μουσικό σύνολο που μεσουράνησε στο μουσικό χώρο της πόλης στα έτη της αποδελτίωσης. Στην παραπάνω εικόνα μάλιστα, μπορεί κανείς να διακρίνει την εντυπωσιακή διαφορά ανάμεσα στον αριθμό των συναυλιών της ορχήστρας, σε σύγκριση με άλλα μουσικά σύνολα. Συγκεκριμένα, αν μελετήσουμε αναλυτικότερα τα δεδομένα του διαγράμματος, θα αντιληφθούμε ότι το πλήθος των συναυλιών

της Κρατικής Ορχήστρας Θεσσαλονίκης, είναι μεγαλύτερο από το άθροισμα των συναυλιών όλων των υπολοίπων συνόλων της εικόνα.

Εν συνεχεία, η έντονη παρουσία της Κρατικής Ορχήστρας στο μουσικό γίγνεσθαι της πόλης, εξετάστηκε με γνώμονα τον αριθμό των συναυλιών της ανά έτος (Σχήμα 3). Το γράφημα που ακολουθεί παρουσιάζει την πορεία των συναυλιών του συγκεκριμένου συνόλου στα χρόνια της αποδελτίωσης.

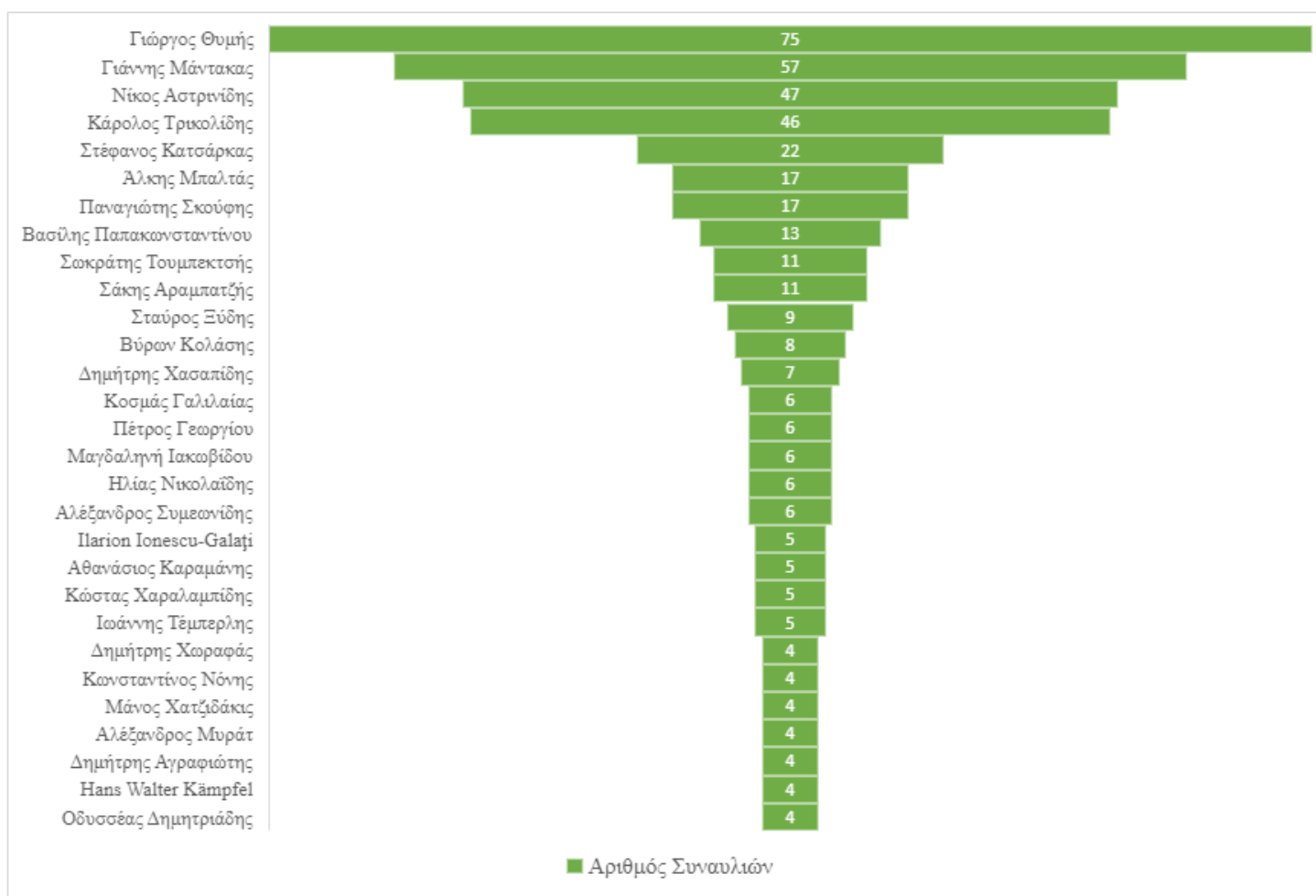


Σχήμα 3. Συναυλίες Κρατικής Ορχήστρας Θεσσαλονίκης ανά έτος (1972-1981).

Είναι εύκολο να αντιληφθούμε την έντονη παρουσία της Κρατικής Ορχήστρας Θεσσαλονίκης στη μουσική σκηνή της πόλης, ειδικά αν αναλογιστούμε ότι τα παραπάνω νούμερα αντιστοιχούν σε εβδομαδιαίες εκδηλώσεις. Βασιζόμενοι στα στοιχεία του γραφήματος, ο ετήσιος μέσος όρος της συγκεκριμένης ορχήστρας ανέρχεται στις 29 συναυλίες ανά έτος. Μάλιστα, οι καλοκαιρινοί μήνες συνιστούν περίοδο έντονης δράσης της ορχήστρας σε άλλες περιοχές της Ελλάδας, αλλά και του εξωτερικού, που δεν αποτελούν ερευνητικό αντικείμενο του πρότζεκτ και συνεπώς δε συμπεριλαμβάνονται στο γράφημα.

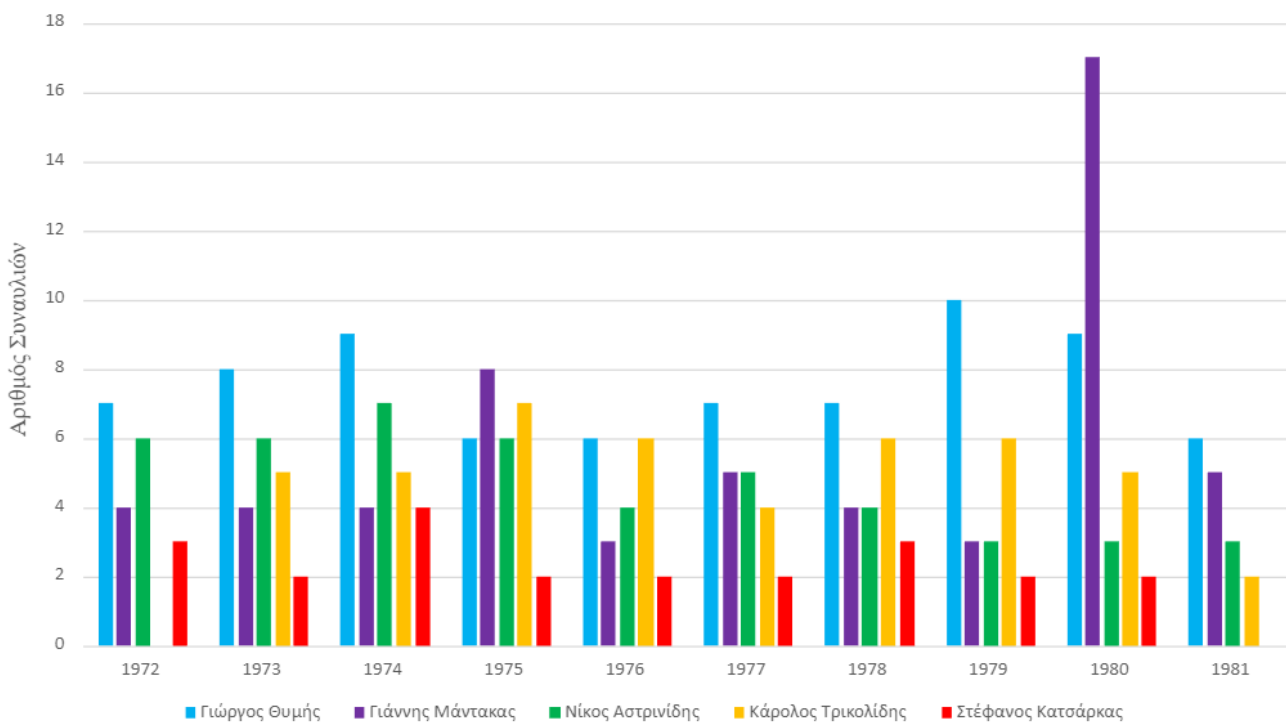
**Β. Πρόσωπα.** Οι μουσικές προσωπικότητες στα τεύχη της εφημερίδας αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της εν λόγω έρευνας. Για τη συζήτηση των αποτελεσμάτων, θα στραφούμε σε μερικές από τις μεγαλύτερες κατηγορίες μουσικών προσώπων. Η πρώτη, κινείται γύρω από τα ονόματα των μουσικών διευθυντών (Σχήμα 4). Η αποδελτίωση μας προσφέρει τη δυνατότητα να εντρυφήσουμε βαθύτερα στα μεγαλύτερα ονόματα, αναφορικά με τη μουσική διεύθυνση στη Θεσσαλονίκη από το 1972 μέχρι το 1981. Για αυτό τον σκοπό, δημιουργήθηκε το παρακάτω σχήμα με τα ονόματα των μουσικών αυτών προσώπων, αλλά και

τον αριθμό των συναυλιών στις οποίες συμμετείχαν σε αυτή τη θέση. Τα δεδομένα έχουν ταξινομηθεί με φθίνουσα πορεία, ώστε να είναι ευκολότερη η κατανόηση των αποτελεσμάτων.



**Σχήμα 4.** Γράφημα διευθυντών μουσικής ανά αριθμό συναυλιών σε φθίνουσα κατεύθυνση.

Το όνομα που κατέχει πρωταγωνιστικό ρόλο στη μουσική διεύθυνση στο διάστημα των 10 ετών που εξετάστηκαν, είναι αυτό του Γιώργου Θυμής. Το όνομα του άλλωστε, εμφανίζεται έντονα εκτός των άλλων εκδηλώσεων, και στη δράση της Κρατικής Ορχήστρας Θεσσαλονίκης. Ακολουθούν τα ονόματα των Γιάννη Μάντακα, Νίκου Αστρινίδη, Καρόλου Τρικολίδη και Στέφανου Κατσάρκα. Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η γενικότερη πορεία των εν λόγω προσωπικοτήτων (**Σχήμα 5**). Μέσα από την αποδελτίωση των συναυλιών της πόλης, καθίσταται εφικτή η εξέταση της πορείας αυτής ανά έτος. Ακολουθεί γράφημα με την παρουσίαση των μεταδεδομένων.

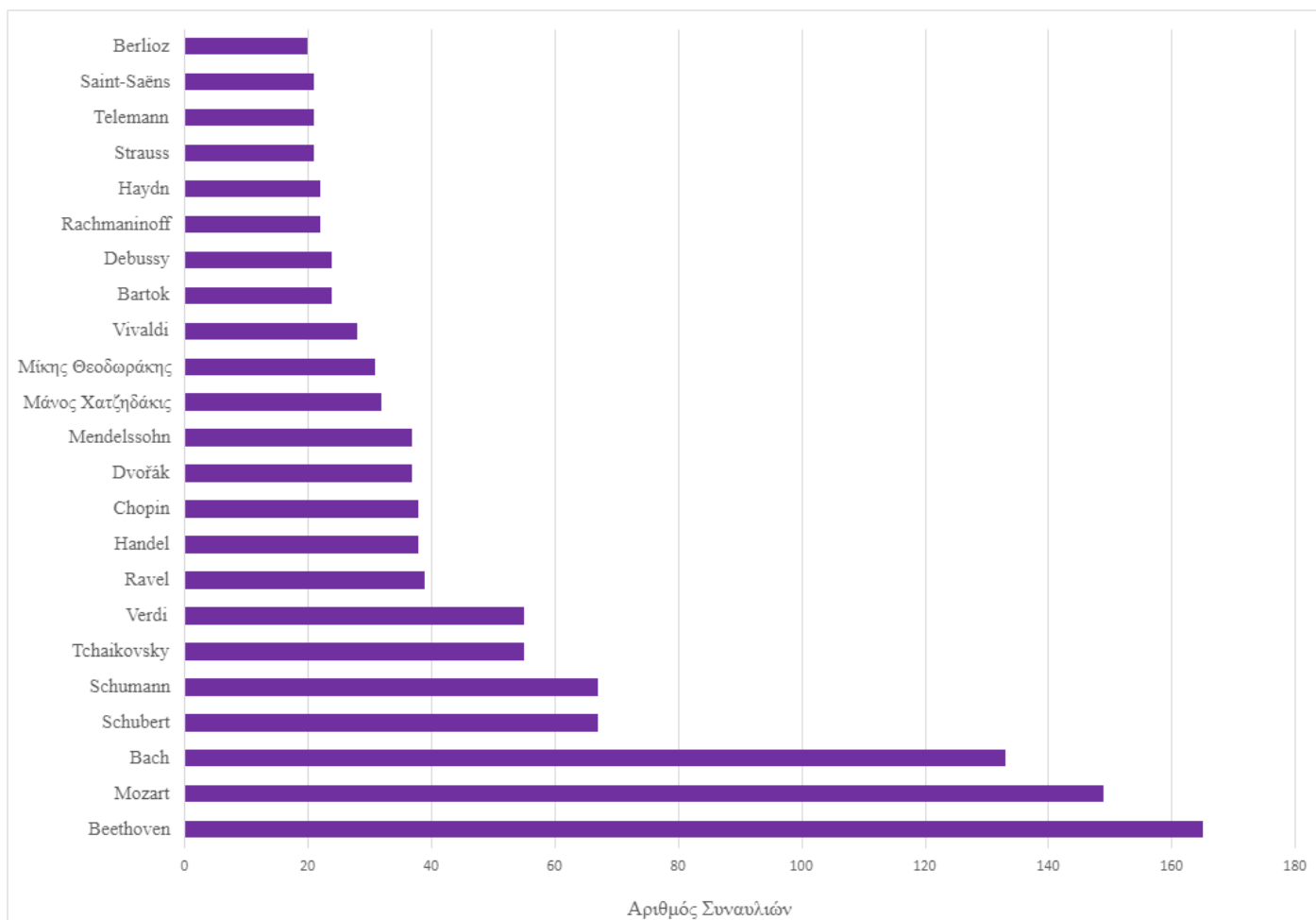


*Σχήμα 5: Γράφημα αριθμού συναυλιών μαέστρων ανά έτος.*

Η πορεία των μουσικών διευθυντών στο βάθος των δέκα χρόνων που εξετάστηκαν, παρουσιάζει σημαντικό ενδιαφέρον. Ο Γιώργος Θυμής, που αποτέλεσε και κυρίαρχη προσωπικότητα στο συγκεκριμένο ρόλο, όπως άλλωστε φανέρωσε το **Σχήμα 4**, σημειώνει υπεροχή στα περισσότερα από τα έτη μεμονωμένα. Η διαδρομή του Γιάννη Μάντακα από την άλλη πλευρά, παρουσιάζει τις μεγαλύτερες μεταβολές, ενώ κατέχει και την πρώτη θέση σε ορισμένα από τα παραπάνω έτη. Ειδική περίπτωση αποτελεί το έτος 1980, όπου ο ίδιος σημειώνει το μεγαλύτερο αριθμό συναυλιών ολόκληρης της δεκαετίας. Επιπλέον, εντοπίζεται και η απουσία συγκεκριμένων ονομάτων σε κάποια από τα έτη της έρευνας. Αναλυτικότερα, το **Σχήμα 5**, φανερώνει την απουσία του Καρόλου Τρικολίδη στο πρώτο έτος της παρούσας έρευνας και του Στέφανου Κατσάρκα στο τελευταίο της.

Αντίστοιχα, αξιόλογος είναι και ο αριθμός των συνθετών που εντοπίζονται στην εφημερίδα, μέσα από το ρεπερτόριο των συναυλιών (**Σχήμα 6**). Στη στήλη «Ρεπερτόριο» του αρχείου της αποδελτίωσης, συναντάμε τόσο ονόματα<sup>26</sup> ξένων όσο και Ελλήνων συνθετών, συνοδευόμενα συνήθως από τα ονόματα των έργων τους. Καθώς το πλήθος των ονομάτων αυτών είναι εξαιρετικά μεγάλος, η διαμόρφωση του γραφήματος απαιτεί να επικεντρωθούμε στους δημοφιλέστερους από αυτούς. Συγκεκριμένα, στο διάγραμμα βρίσκονται οι συνθέτες των οποίων τα έργα ακούστηκαν σε τουλάχιστον 20 συναυλίες στη διάρκεια της εν λόγω δεκαετίας.

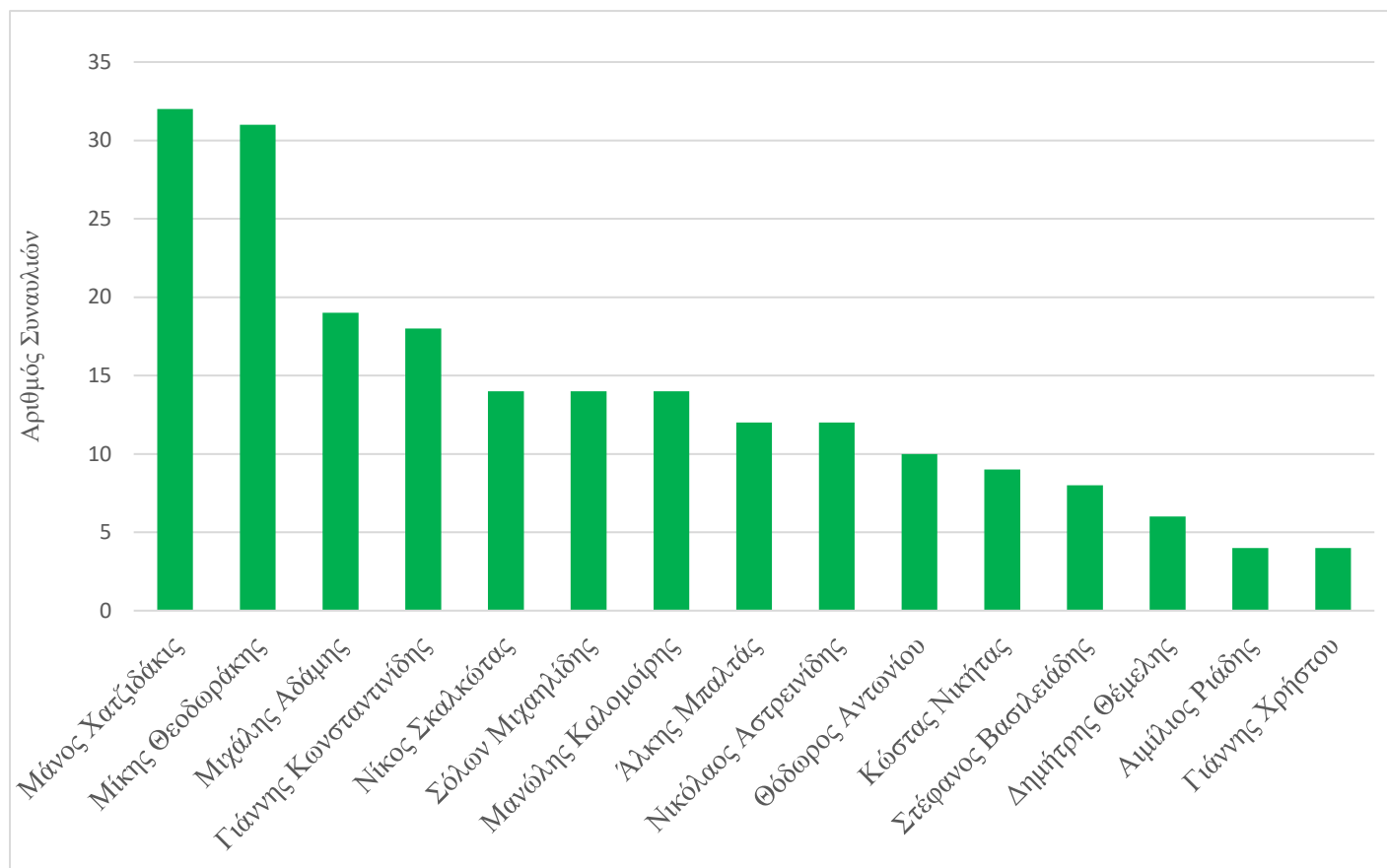
<sup>26</sup> Τα ονόματα των συνθετών εμφανίζονται στα φύλλα της εφημερίδας με ποικίλες μορφές (βλ. αναλυτικότερα, παράγραφο Α. «Διατήρηση αρχικής διατύπωσης» στο κεφάλαιο «Μεθοδολογία»). Στο σχηματισμό των διαγραμμάτων, γίνεται χρήση της διεθνούς και καθιερωμένης, πλέον ορολογίας για το ονόματα αυτά.



**Σχήμα 6.** Δημοφιλέστεροι συνθέτες στην εφημερίδα Μακεδονία (1972-1981).

Από τα στοιχεία που μας προσφέρει η παραπάνω εικόνα, δεν αντλούμε μόνο τη γνώση γύρω από τα επικρατέστερα ονόματα των συνθετών, τα έργα των οποίων είχαν πρωταγωνιστικό ρόλο στη μουσική δραστηριότητα της Θεσσαλονίκης. Το γράφημα αποκαλύπτει και την εντονότατη παρουσία του κλασικού ρεπερτορίου στη ζωή της πόλης. Οι κλασικοί συνθέτες και κατά συνέπεια το κλασικό ρεπερτόριο, έχουν θεμελιώδη ρόλο στα μουσικά γεγονότα στη διάρκεια των ετών της αποδελτίωσης. Οι συνθέτες Beethoven, Mozart και Bach είναι εκείνοι που βρίσκονται στο προσκήνιο των μουσικών δρώμενων της πόλης.

Η παρουσία των έργων των Ελλήνων συνθετών, είναι επίσης σημαντικής βαρύτητας στο μουσικό γίγνεσθαι της Θεσσαλονίκης. Το **Σχήμα 6** κάνει λόγο για δύο Έλληνες συνθέτες που μεσουράνησαν στα χρόνια της έρευνας. Αναφερόμαστε φυσικά στον Μάνο Χατζιδάκι και τον Μίκη Θεοδωράκη. Στα φύλλα της εφημερίδας «Μακεδονία», εντοπίζονται τα ονόματα διαφόρων συνθετών της χώρας αλλά και της Κύπρου. Χωρίς να περιλαμβάνει τους συνθέτες που εμφανίζονται για μεμονωμένες εκδηλώσεις, όπως ήδη τονίσαμε, το διάγραμμα που ακολουθεί περιλαμβάνει τους συνθέτες αυτούς (**Σχήμα 7**).

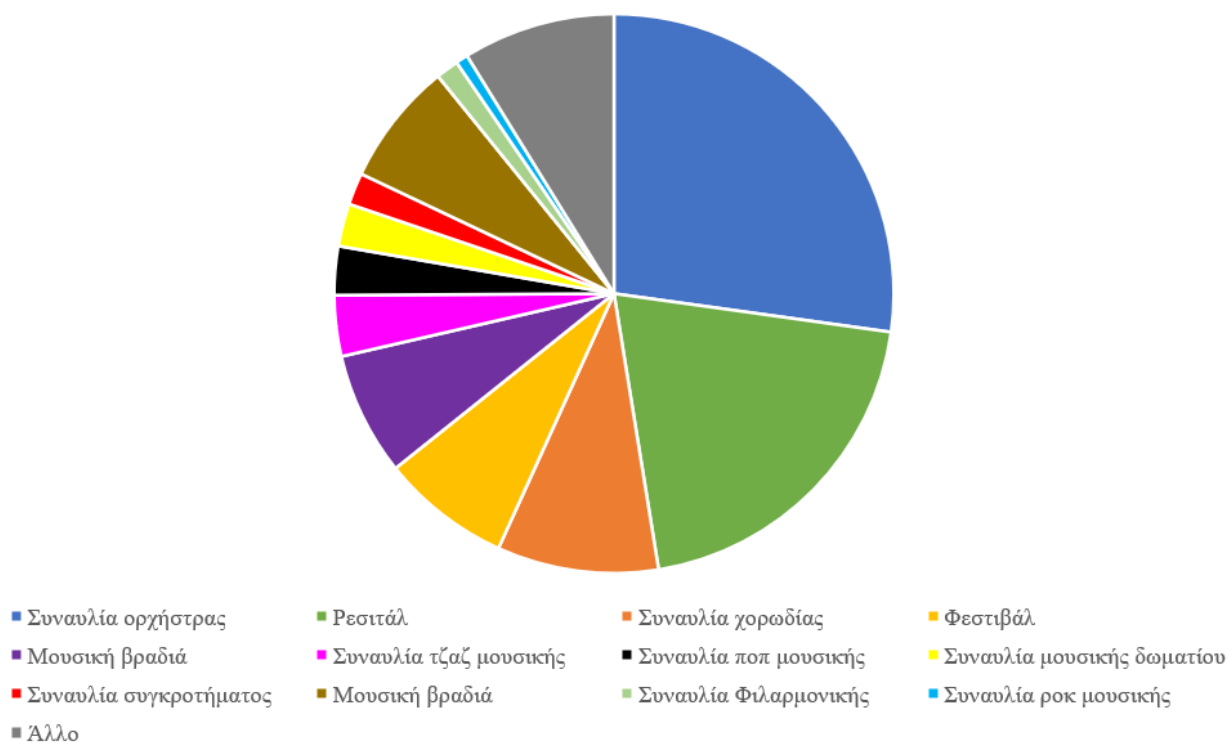


**Σχήμα 7.** Δημοφιλέστεροι Έλληνες και Κύπριοι συνθέτες στην εφημερίδα «Μακεδονία» (1972-1981).

**Γ. Είδη συναυλιών.** Οδηγό για την εξέταση του περιεχομένου των συναυλιών της Θεσσαλονίκης, αποτέλεσαν οι στήλες «Είδος Εκδήλωσης» και «Ονόματα Μουσικών – Ιδιότητα» του αρχείου Excel. Μέσα από αυτές τις στήλες, μπορούμε εύκολα να αντιληφθούμε τα κύρια είδη συναυλιών<sup>27</sup> στην πόλη της Θεσσαλονίκης. Αυτές ακριβώς οι πληροφορίες, αποτυπώνονται στο ακόλουθο γράφημα (**Σχήμα 8**).

<sup>27</sup> Στα γραφήματα διατηρούνται τα είδη των εκδηλώσεων, όπως αυτά αναφέρονται στα φύλλα της εφημερίδας «Μακεδονία» (βλ. αναλυτικότερα, παράγραφος Α. «Διατήρηση αρχικής διατύπωσης» στο κεφάλαιο «Μεθοδολογία»).

### Είδη συναυλιών της Θεσσαλονίκης



**Σχήμα 8.** Είδη συναυλιών της Θεσσαλονίκης στην εφημερίδα «Μακεδονία» (1972-1981).

Για μία ακόμα φορά, φαίνεται ότι οι ορχήστρες έχουν πρωταρχική σημασία για το μουσικό χώρο της Θεσσαλονίκης. Το αποτέλεσμα αυτό, έρχεται σε απόλυτη συμφωνία και με όσα εξετάστηκαν παραπάνω. Εξαιρετικά ισχυρή, είναι και η παρουσία των ρεσιτάλ ως είδος συναυλίας στην πόλη. Σε αυτή την κατηγορία περιλαμβάνονται τόσο τα ρεσιτάλ οργάνων, όσο και αυτά του τραγουδιού. Μέσα από τις σελίδες της «Μακεδονίας» αλλά και το γράφημα, καθίσταται σαφές ότι το κοινό της Θεσσαλονίκης είχε την ευκαιρία να εξοικειωθεί με το συγκεκριμένο είδος συναυλίας.

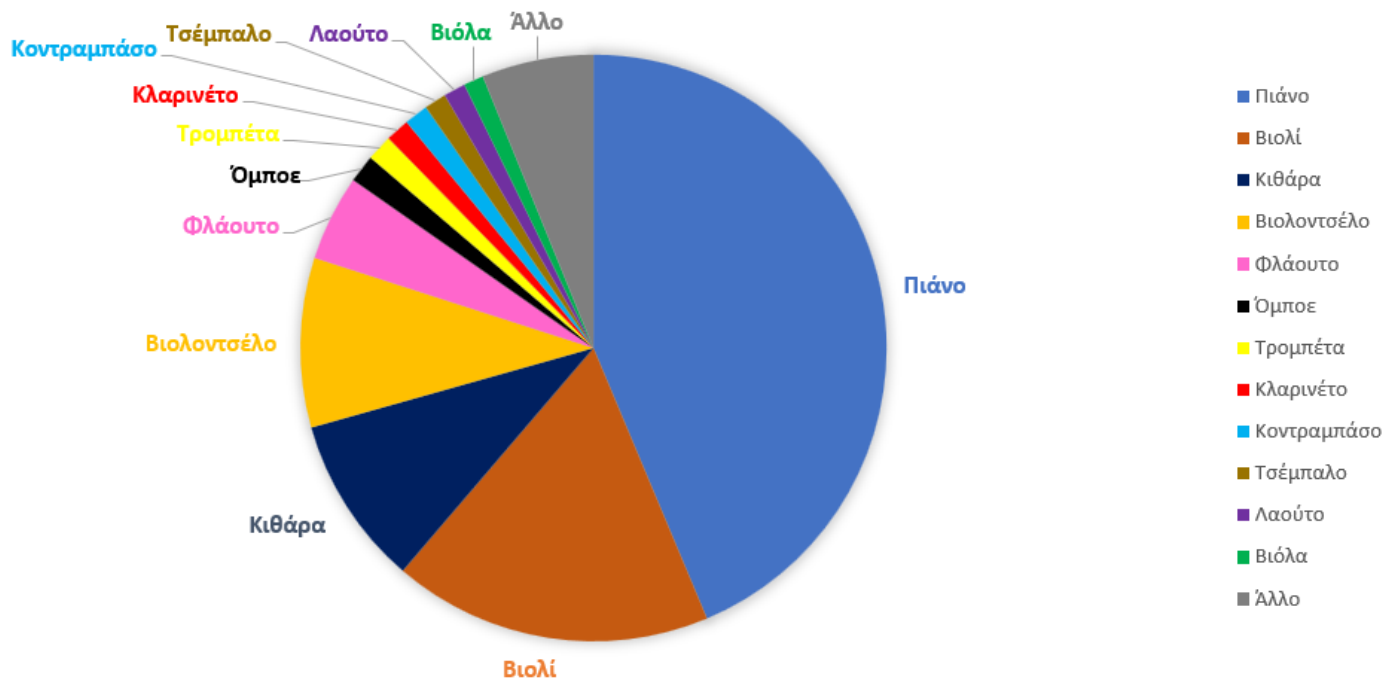
Μία διευκρίνηση που είναι σκόπιμο να γίνει γύρω από τα παραπάνω αποτελέσματα, αφορά την κατηγορία της «μουσικής βραδιάς». Όπως αναφέρθηκε και στο κεφάλαιο της «Μεθοδολογίας», τα είδη των συναυλιών αποτυπώθηκαν αυτούσια από το πρωτότυπο κείμενο της εφημερίδας. Η «Μουσική βραδιά» λοιπόν, περιγράφεται μέσα από τη «Μακεδονία» ως μία μουσική εκδήλωση κατά την οποία οι μουσικές προσωπικότητες που συμμετέχουν, έχουν τη δυνατότητα να παρουσιάσουν τη δουλειά τους. Από συνθέτες μέχρι παιδικές χορωδίες, μία μουσική βραδιά μπορεί να περιλαμβάνει οποιαδήποτε μορφή μουσικής δραστηριότητας.

Ακόμη, αναφορικά με την κατηγορία «Άλλο» που βρίσκεται στην εικόνα, σε αυτή εμπίπτουν όλες οι εκδηλώσεις των οποίων το πλήθος δεν μπορεί να αποτελέσει αυτόνομη κατηγορία, εξαιτίας του μικρού όγκου πληροφοριών του. Αναλυτικότερα εντοπίζουμε τις ακόλουθες κατηγορίες: μουσικοφιλολογική βραδιά, εορταστική συναυλία, πανηγυρική συναυλία, χριστουγεννιάτικη συναυλία, καλλιτεχνική εκδήλωση, συναυλία εργαστηρίου, συναυλία θρησκευτικών ύμνων, φιλανθρωπική βραδιά, συναυλία μουσικής μπαρόκ, οπερέτα, παρουσίαση τραγουδιών, παρουσίαση μουσικού έργου, ποιητική βραδιά, ρεμπέτικη βραδιά, πασχαλινή συναυλία και βραδιά μπαλέτου.

Εξετάζοντας τα είδη των συναυλιών, δε θα μπορούσε να απουσιάζει και η συζήτηση γύρω από τα όργανα που είχαν την εντονότερη παρουσία στα μουσικά δρώμενα (**Σχήμα 9**).

Μέσα από την αποδελτίωση της εφημερίδας «Μακεδονία», εντοπίστηκε πλήθος οργάνων σε συναυλίες της πόλης, όπως παρουσιάζει η παρακάτω εικόνα.

### ΟΡΓΑΝΑ ΣΤΙΣ ΣΥΝΑΥΛΙΕΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ



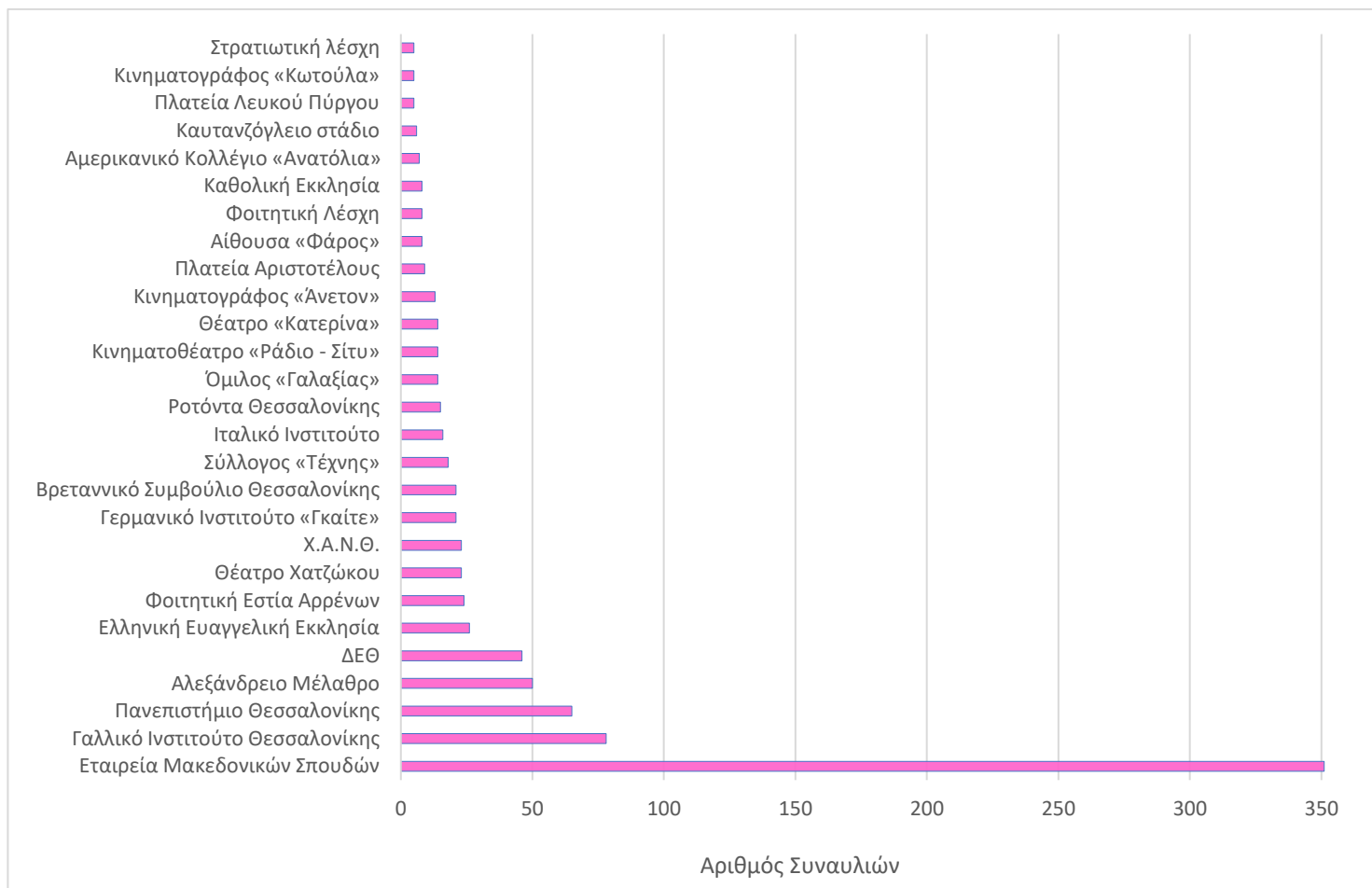
Σχήμα 9. Όργανα στις συναυλίες της Θεσσαλονίκης (1972-1981).

Τα αποτελέσματα είναι σαφή και αποτυπώνουν την καθοριστική σημασία του πιάνου για τη μουσική σκηνή της πόλης. Τη μεγάλη συμβολή του, μπορούμε εύκολα να αντιληφθούμε και από το γράφημα, αν αναλογιστούμε ότι η παρουσία του πιάνου, καλύπτει σχεδόν τη μισή περιοχή του διαγράμματος. Το δεύτερο δημοφιλέστερο όργανο για τους Θεσσαλονικείς στα χρόνια 1972 με 1981, είναι το βιολί.

Είναι ορθό να γίνει και για το παραπάνω γράφημα η διευκρίνηση για την κατηγορία «Άλλο». Το συγκεκριμένο τμήμα απαρτίζεται από όργανα τα οποία δεν εμφανίζονται συχνά στα φύλλα της εφημερίδας, και ως αποτέλεσμα δεν μπορούν να αποτελέσουν ξεχωριστό κομμάτι στο διάγραμμα. Ενδεικτικά αναφέρουμε μερικά από αυτά τα όργανα: άρπα, μπουζούκι, όργανο, κρουστά, τούμπα, φαγκότο και κόρνο.

**Δ. Χώροι διεξαγωγής.** Η Θεσσαλονίκη μπορεί εύκολα να χαρακτηριστεί ως μουσικά δραστήρια πόλη. Σε οποιοδήποτε σημείο της πόλης και αν βρίσκεται κανείς, έχει τη δυνατότητα πρόσβασης στη μουσική ζωή της. Τα μουσικά γεγονότα, λαμβάνουν χώρα από υπαίθριους χώρους, όπως η Ροτόντα του Αγίου Γεωργίου και ο Λευκός Πύργος, μέχρι ειδικά διαμορφωμένους κλειστούς χώρους για τον σκοπό αυτό.

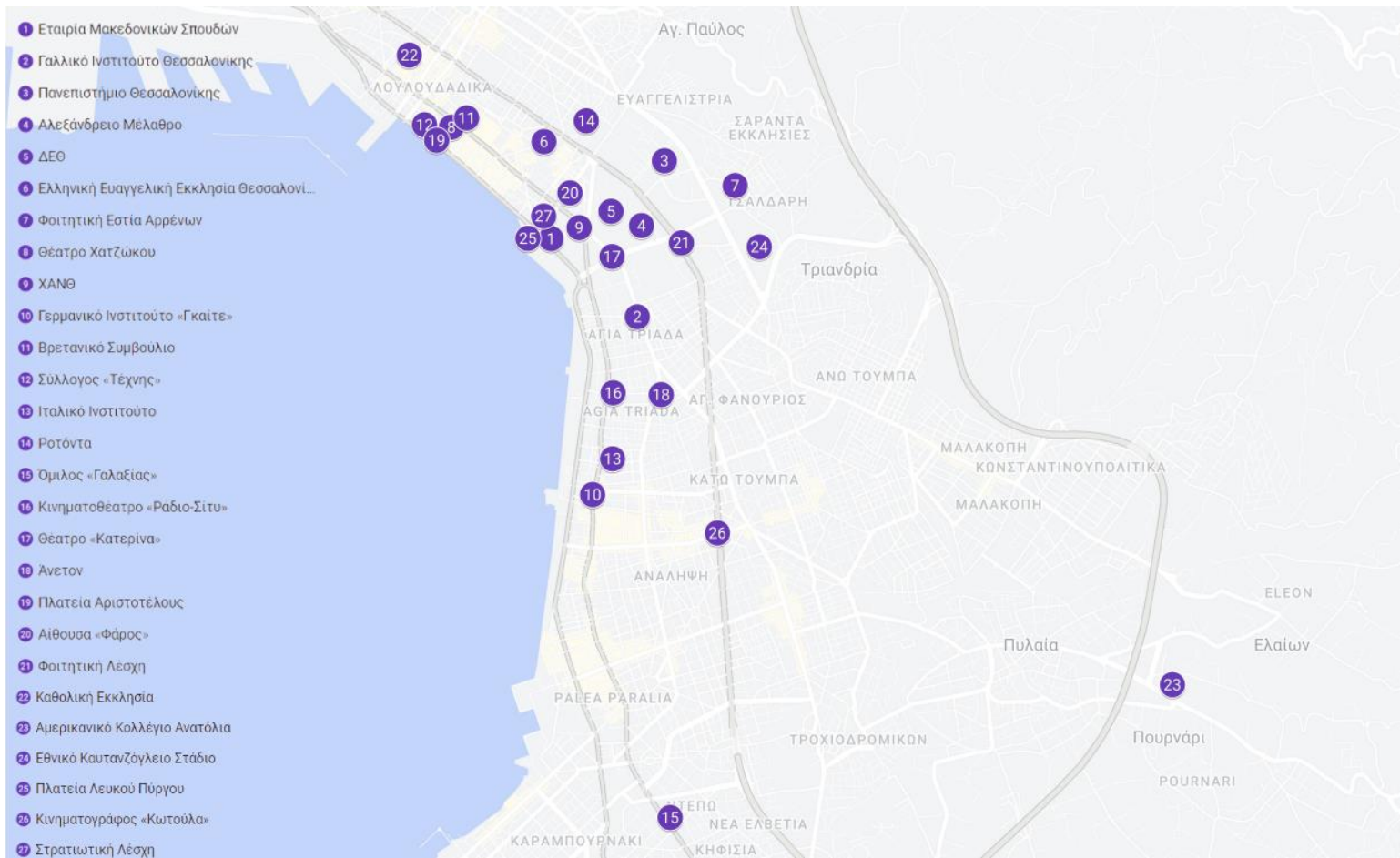




**Σχήμα 10.** Τοποθεσίες διεξαγωγής συναυλιών στη Θεσσαλονίκη (1972-1981).

Στο παραπάνω σχήμα (**Σχήμα 10**), φανερώνεται ο χώρος που αποτέλεσε το μουσικό κέντρο για την πόλη της Θεσσαλονίκης σε διάστημα δέκα ετών. Η Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, τόσο με τις αίθουσες της, όσο και με το θέατρό της, δηλαδή το Κρατικό Θέατρο Βορείου Ελλάδος που στεγάζεται στο συγκεκριμένο κτήριο, αποτέλεσαν τον κατ' εξοχήν χώρο φιλοξενίας των μουσικών εκδηλώσεων. Ενώ η δραστηριότητα των μουσικών φαίνεται να είναι ένθερμη σε ολόκληρη την πόλη, τα αποτελέσματα από την αποδελτίωση της εφημερίδας, μαρτυρούν την υπεροχή του κέντρου της. Καθώς οι δημοφιλέστεροι χώρους διεξαγωγής συναυλιών βρίσκονται στο κέντρο της πόλης, συνάγεται αβίαστα το συμπέρασμα ότι εκεί συναντάται η εντονότερη μουσική δραστηριότητα. Τέλος, εντοπίζουμε και τη σαφή προτίμηση κλειστών χώρων για την πραγματοποίηση μουσικών εκδηλώσεων στη Θεσσαλονίκη. Παρατηρούμε και στο διάγραμμα τα ονόματα εξωτερικών χώρων, όπως για παράδειγμα η πλατεία Λευκού Πύργου, η Ροτόντα της πόλης και η πλατεία Αριστοτέλους. Οι συγκεκριμένοι χώροι παρά το γεγονός ότι βρίσκουν τη θέση τους στα φύλλα της «Μακεδονίας» ως μέρη σημαντικής δραστηριότητας αναφορικά με τη μουσική, αυτό συναντάται κυρίως κατά τη διάρκεια των μηνών του καλοκαιριού.

Για την άμεση κατανόηση των παραπάνω αποτελεσμάτων, δημιουργήθηκε ένας χάρτης (**Εικόνα 1**) με τις τοποθεσίες των χώρων διεξαγωγής που συναντήσαμε και στο **Σχήμα 10**. Οι χώροι ταξινομήθηκαν σε φθίνουσα σειρά αναφορικά με τον αριθμό των συναυλιών που φιλοξένησαν.



**Εικόνα 1.** Χάρτης των χώρων διεξαγωγής συναυλιών στη Θεσσαλονίκη (1972-1981).

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την παρούσα έρευνα, σκιαγραφούν το μουσικό παρελθόν της πόλης της Θεσσαλονίκης στο χρονικό διάστημα των δέκα ετών που εξετάστηκαν (1972-1981). Η οργάνωσή τους πραγματοποιήθηκε αναφορικά με την εξέλιξη στον αριθμό των συναυλιών, τα είδη και τα σύνολα που κυριαρχούν, αλλά και τις κυριότερες μουσικές προσωπικότητες. Συγκεκριμένα, γίνεται λόγος για σταδιακή πρόοδο της μουσικής σκηνής της πόλης, η οποία μακροπρόθεσμα σημειώνει αύξηση στον αριθμό των συναυλιών της. Με κύριο χώρο διεξαγωγής των συναυλιών την Εταιρία Μακεδονικών Σπουδών, η πόλη της Θεσσαλονίκης γεμίζει με ρεπερτόριο κλασικών συνθετών και βασικό ηχόχρωμα εκείνο του πιάνου στα μουσικά δρώμενα. Εντυπωσιακή είναι και η παρουσία της Κρατικής Ορχήστρας Θεσσαλονίκης στο μουσικό γίνεσθαι της πόλης, αλλά και του Γιώργου Θυμή στο ρόλο της διεύθυνσης μουσικής. Τέλος, εντοπίζεται έντονη και η παρουσία των έργων Ελλήνων συνθετών στο μουσικό γίνεσθαι της πόλης, με επικρατέστερους τον Μάνο Χατζιδάκι και Μίκη Θεοδωράκη.

Μέσα από τη συγκεκριμένη έρευνα, προκύπτουν αρκετά περιθώρια εμβάθυνσης και βελτίωσης, τα οποία ορίζουν ωφέλιμη τη μελλοντική ενασχόληση των ερευνητών. Οι τεχνικές δυσκολίες που συναντήθηκαν κατά τη διάρκεια εκπόνησης του πρότζεκτ, κατέστησαν αδύνατη την περαιτέρω εξέλιξή του. Τόσο οι δυσκολίες που εντοπίστηκαν όσο και οι προτάσεις μελλοντικής αξιοποίησης του πρότζεκτ, αναφέρονται παρακάτω:

**A. Δυσκολίες της παρούσας έρευνας.** Το παρόν πτυχιακό πρότζεκτ καταπιάστηκε με την έρευνα των συναυλιών της Θεσσαλονίκης, όπως τις συναντάμε στην εφημερίδα «Μακεδονία» στα έτη 1972-1981. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι κατά τη διάρκεια εκπόνησης του πρότζεκτ, η ιστοσελίδα των ψηφιοποιημένων αρχείων της εφημερίδας «Μακεδονία», αντιμετώπιζε ορισμένα τεχνικά προβλήματα. Ειδικότερα, η πρόσβαση στην ιστοσελίδα ήταν ανέφικτη για σημαντικά χρονικά διαστήματα, καθ' όλη τη διάρκεια εκπόνησης του πρότζεκτ, λόγω εργασιών του ιστοτόπου. Αυτό είχε ως συνέπεια, τα τεύχη της εφημερίδας να μην αποτελούν διαθέσιμο ερευνητικό υλικό, τις συγκεκριμένες περιόδους. Αξιοσημείωτη ήταν ακόμα η συνεχής επικοινωνία μας με το τμήμα εξυπηρέτησης της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος, για την ενημέρωση μας αναφορικά με τα προαναφερθέντα τεχνικά προβλήματα και την αποκατάστασή τους. Ο περιορισμός του πρότζεκτ στο χρονικό διάστημα των δέκα ετών, είναι απόρροια των παραπάνω συνθηκών, ενώ ταυτόχρονα υπογραμμίζει τον εξαιρετικά μεγάλο όγκο πληροφοριών που υπάρχουν διαθέσιμα για περαιτέρω μελέτη και αξιοποίηση.

**B. Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα και μελέτη.** Το ενδιαφέρον γύρω από τα μουσικά γεγονότα της πόλης, έφερε στην επιφάνεια πληροφορίες και συμπεράσματα για το μουσικό παρελθόν της. Ο ενδεικτικός αριθμός των εν λόγω συμπερασμάτων που παρουσιάστηκαν με τη μορφή διαγραμμάτων, αφήνει χώρο για εξέλιξη και εμβάθυνση σε μελλοντικούς ερευνητές από ποικίλα ερευνητικά πεδία. Ειδικότερα, καθίσταται εφικτή η απόκτηση σημαντικού όγκου πληροφοριών γύρω από τη μουσική ζωή της πόλης για πεδία μουσικού ενδιαφέροντος, όπως για παράδειγμα της Σύγχρονης Ελληνικής Μουσικής και της Εθνομουσικολογίας. Το ενδιαφέρον στρέφεται επίσης και γύρω από τον κλάδο της Μουσικής Παιδαγωγικής, με τα πλεονεκτήματα που προσφέρουν οι μουσικές γνώσεις για το παρελθόν μιας κοινωνίας, ιδιαίτερα μέσα από τις εκδηλώσεις των μουσικοπαιδαγωγικών φορέων της εποχής. Ακόμα, τόσο το πεδίο της Πολιτιστικής Διαχείρισης, όσο και πεδία αναφορικά με την εξέταση της συμπεριφοράς μίας κοινωνίας, όπως αυτό της Κοινωνιολογίας, καλούνται να δώσουν απαντήσεις αλλά και να εξελίξουν τη συγκεκριμένη έρευνα. Τέλος, αξιοσημείωτη είναι και η συμμετοχή του ιστορικού ερευνητικού κλάδου στα αποτελέσματα της παρούσας

μελέτης. Η εξέταση των συμπερασμάτων που προέκυψαν από την οργάνωση των μεταδεδομένων της αποδελτίωσης, υπό το πρίσμα της κοινωνικοπολιτικής ιστορίας της συγκεκριμένης περιόδου, δύναται να εμπλουτίσει τα αποτελέσματα αλλά και να εξηγήσει τις μεταβολές που συχνά παρατηρούνται. Θα είναι ιδιαίτερα ευτυχές, αν το παρόν έργο που ξεκίνησε με την αποδελτίωση της εφημερίδας, αποτελέσει τη βάση για μια σειρά αναλυτικότερων μελετών γύρω από το πολύπλευρο ζήτημα του μουσικού παρελθόντος της Θεσσαλονίκης.

## ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αλεξάνδρου, Μαρία. *Παλαιογραφία Βυζαντινής Μουσικής*. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, 2017. <https://hdl.handle.net/11419/6487>.
- Αναστασιάδης, Γιώργος. *Η Θεσσαλονίκη των εφημερίδων*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press, 1994.
- Βουργουτζής, Νίκος. *Μακεδονία: το τελευταίο χειρόγραφο*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη, 2007.
- Ζαφειρόπουλος, Κώστας. *Πώς γίνεται μια επιστημονική εργασία; Επιστημονική έρευνα και συγγραφή εργασιών*. Αθήνα: Κριτική, 2015.
- Καπιδάκης, Σαράντος, Φώτης Λαζαρίνης και Κατερίνα Τοράκη. *Θέματα βιβλιοθηκονομίας και επιστήμης των πληροφοριών*. Αθήνα: Κάλππος, 2015.
- Μπασαντής, Διαμαντής. *Ο Ημερήσιος Τύπος: Από τον 18ο στον 21ο αιώνα*. Αθήνα: Οδυσσέας, 2002.
- Τσιμάρης, Κωνσταντίνος. «Αντικομμουνισμός και ιδιώνυμο στη Μακεδονία την περίοδο 1929-1932 μέσα από τις σελίδες της εφημερίδας 'Μακεδονία'». Διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, 2015. <https://olympias.lib.uoi.gr/jspui/handle/123456789/30637>.
- Τυροβούζης, Νέστορας. «Εφαρμογές Μάνατζμεντ στα ΜΜΕ της Θεσσαλονίκης». Διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Τμήμα Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών, 2003. <http://dspace.lib.uom.gr/handle/2159/1077>.
- Χριστοδούλου, Χρίστος. *Ο εκδότης Ιωάννης Βελλίδης*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής, 1999.
- Χριστοφορίδου, Σοφία. «Ο εκδότης Ιωάννης Βελλίδης και οι σχέσεις του με την πολιτική εξουσία». Διπλωματική εργασία, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Δημοσιογραφίας και ΜΜΕ, 2014. <https://ikee.lib.auth.gr/record/268463>.

## Διαδικτυογραφία

Εθνική Βιβλιοθήκη Ελλάδος, Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Εφημερίδων και Περιοδικού τύπου: <http://efimeris.nlg.gr/ns/main.html>